

Kronike iz Narnije: Što se krije iza ormara?

Mendušić Škugor, Alina

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education in Rijeka / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:318855>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

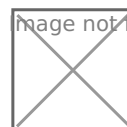

Image not found or type unknown

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Alina Mendušić Škugor

Kronike iz Narnije: Što se krije iza ormara?

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

Kronike iz Narnije: Što se krije iza ormara?

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Dječja književnost na engleskom jeziku

Mentor: Ester Vidović, prof. dr. sc.

Student: Alina Mendušić Škugor

Matični broj: 0068216091

U Rijeci, lipanj, 2018.

ZAHVALA I POSVETA

Zahvalnost dugujem svojoj mentorici, prof.dr.sc. Ester Vidović, koja mi je svojim savjetima pomogla pri izradi ovog diplomskog rada, na ukazanom povjerenju i stručnom vodstvu te što je uvijek imala vremena i strpljenja za moje nebrojene upite.

Zahvaljujem svojim prijateljima, prijateljicama i kumi Ivi na potpori, strpljenju i motivaciji.

Posebno se zahvaljujem cijeloj svojoj obitelji koja me je uvijek podržavala i bodrila da ostvarim sve svoje ciljeve.

Te na kraju, najveću zaslugu za ostvarenje svojih ciljeva i svega onoga što sam postigla u životu pripisujem svojim roditeljima koji su uvijek bili tu za mene.

Mama, tata, ovo je za vas.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam diplomski rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu diplomskog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.

Alina Mendušić Škugor

SAŽETAK

Serija od sedam knjiga naziva *Kronike iz Narnije*, u svijetu se vode kao jedne od najbolje ispričanih priča ikada, a njihov autor, Clive Staples Lewis, jedan od vodećih literarnih umova svoga vremena. Prva napisana knjiga u serijalu naziva *Lav, Vještica i ormar*, klasik je u polju dječje književnosti te je godinama imala snažan utjecaj na čitatelje svih uzrasta. Premda C. S. Lewis možda nije imao namjeru napisati tako slojevitou knjigu, nedvojbeno jest da je ona, bogata teološkim elementima, motivima iz grčke, rimske i nordijske mitologije, te pod utjecajem Lewisovih najdražih knjiga, prepuna dubljeg značaja. Upravo zbog svoga dubljeg značenja, fantastična priča *Lav, Vještica i ormar* knjiga je u kojoj se djeca mogu prepoznati i jednostavno uživati u njoj, ali jednako tako je i ozbiljno štivo za odrasle. U radu je prikazana analiza djela *Lav, Vještica i ormar* kroz elemente Lewisova života, literarnog utjecaja drugih pisaca, alegorijskog prikaza priče o Lavu kao Narnijskom ekvivalentu Isusa Krista i utjecaja na čitatelje mlađe i starije generacije.

Ključne riječi: Aslan, Narnija, vještica, alegorija, fantastična priča

SUMMARY

The seven - book series named *The Chronicles of Narnia*, is held worldwide as one of the greatest stories ever told, and their author Clive Staples Lewis, as one of the greatest literary minds of his time. The first book in the serial, named *The Lion, the Witch and the Wardrobe*, is a classic in the field of children's literature and has held a powerful effect on readers of all ages for years. Although C.S. Lewis did not endeavour to write such a layered book, it is undoubtedly a book rich in theological elements, motives from Greek, Roman and Nordic mythology and, under the influence of Lewis' favorite books, filled with deeper meaning. This deeper meaning is why the fantasy tale *The Lion, the Witch and the Wardrobe* is a book in which children can recognize themselves and simply enjoy it. But it is also a serious read for adults. This paper presents an analysis of *The Lion, the Witch and the Wardrobe* through the elements of Lewis's life, the literary effect of other authors, the allegorical view of the Lion as the Narnian equivalent of Jesus Christ and its influence on readers of younger and older generations.

Keywords: Aslan, Narnia, witch, alegory, fantasy tale

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ŽIVOT CLIVE STAPLES LEWISA	2
2.1. Rani život C. S. Lewisa	2
2.2. Tintaši i utjecaj J. R. R. Tolkiena.....	4
2.3. Brak i zadnje godine života	7
3. KRONIKE IZ NARNIJE – SEDMOLOGIJA	9
3.1. Sedmologija	9
3.2. Vremenska crta Narnije	14
3.3. Ilustracije	16
4. LAV, VJEŠTICA I ORMAR	18
4.1. Što se krije u ormaru?	18
4.2. Ulazak	19
4.3. Mitologija.....	20
4.4. Zla Bijela Vještica	21
4.5. Aslan	23
4.6. Priča za sve uzraste	26
5. KNJIŽEVNE VRSTE I ŽANROVI.....	28
5.1. Bajka	28
5.2. Fantastična priča	29
5.3. Mit o romansi.....	31
6. KRŠĆANSKI ELEMENTI UNUTAR KNJIGE LAV, VJEŠTICA I ORMAR.....	35
6.1. Aslan	36
6.2. Bijela Vještica.....	40
6.3. Aslanov dah	43
6.4. Bitka.....	44
6.5. Svjetiljka	45
6.6. Bijeli jelen.....	46
7. NOVA MITOLOGIJA C. S. LEWISA UNUTAR KNJIGE LAV, VJEŠTICA I ORMAR.....	48
7.1. Grčka mitologija	48

7.2.	Rimska mitologija.....	51
7.3.	Nordijska mitologija	52
7.4.	Srednjovjekovna mitologija.....	54
7.5.	Djed Mraz (suvremeni mit).....	54
7.6.	Ostali mitološki likovi	56
8.	EKRANIZACIJA	60
8.1.	Serije	60
8.2.	Film Lav, Vještica i ormar	61
9.	DOPRINOS.....	64
9.1.	Doprinos.....	64
9.2.	Poruke za djecu	66
10.	ZAKLJUČAK	70
11.	POPIS LITERATURE.....	71

1.UVOD

Djeci i odraslima treba omogućiti da kroz maštu razvijaju svoju osobnost, spoznaju i moral. Fantastična priča *Lav, Vještica i ormar* zbog svoje je tematike i jednostavnog jezika ostavila snažan utjecaj na čitatelje svih uzrasta te na taj način postala jednim od klasika u polju dječje književnosti koji se ujedno smatra dragim kamenom u kruni engleske literature.

Kao obraćenik s ateizma na kršćanstvo, Clive Staples Lewis, napisao je brojne knjige u kojima je objašnjavao teologiju kršćanske vjere. Kroz dublji značaj ove dječje knjige, kao alegorijskog prikaza priče o kršćanstvu, Clive Staples Lewis jednostavnim je jezikom, razumljivim svim generacijama čitatelja, prenio prekrasne poruke. Uz njezin teološki značaj, Lewis je, također, unio jednu sasvim novu mitologiju satkanu od motiva iz rimske, germanske i grčke mitologije s elementima britanskog folklora i likova nadahnutih pričama svojih najdražih književnika. Priče zbog toga sadržavaju fragmente koji podsjećaju na priče Beatrix Potter, Georgea MacDonalda, Edith Nesbit i Lewisa Carrolla.

Svrha rada je detaljna analiza elemenata priče *Lav, Vještica i ormar* kroz mitološke i teološke motive, njezine ekranizacije i Lewisovog dobrinosa dječjoj književnosti. Smatram da je važno da djeca čitaju prave knjige, a *Lav, Vještica i ormar* jedna je takva knjiga.

2. ŽIVOT CLIVE STAPLES LEWISA

2.1. Rani život C. S. Lewisa

Clive Staples Lewis rodio se 29. studenoga 1898. godine u Belfastu, u Sjevernoj Irskoj, kao drugo dijete odvjetnika i matematičarke. (Brown, 2005) Djetinjstvo su mu obilježile mitske priče i irske legende koje bi njemu i starijem bratu pričala dadilja. Kao dijete, vrijeme je uglavnom provodio u izmišljanju magičnih zemalja poput Zemlje Životinja te čitanju mnogobrojnih knjiga među kojima su mu, prema vlastitim riječima, najdraže bile knjige Edith Nesbith i Gulliverova putovanja, a kasnije grčke legende i nordijski mitovi. (Peti-Stantić, 2002: 167)

Rođen kao Clive, oko četvrte godine života, Lewis odlučuje promijeniti ime koje su mu nadjenuli roditelji te sebi daje novo ime – Jack. Razlog toga jest smrt psa koji se zvao „Jacksie“. Stradanje psa pod kotačima kočije ili automobila toliko pogađa mladog Clive-a da on odlučuje uzeti njegovo ime te svečano objavljuje majci kako će to ime biti jedino na koje će se odazivati. Tijekom godina ime „Jacksie“ gubi svoje životinjsko obilježje, a Clive postaje poznat kao Jack.¹ Kada je Lewis imao pet godina, njegova se obitelj preselila u veliku kuću zvanu Little Lea koja je svojom atmosferom ostavila dubok utjecaj na njega i njegovog starijeg brata, Warrena. Zbog tipične hladne i vlažne engleske klime, dječaci su nerijetko bili prisiljeni zabavljati se u kući istražujući njenu unutrašnjost. Takvo okruženje poticalo je Lewisovu plodnu maštu na rast i razvitak. Njegova imaginacija i sposobnost stvaranja priča, poput *Kraljeva prstena* (The King's Ring) i *Zaključanih vrata* (The Locked Door) koju je napisao sa samo 12 godina, pokazuju vrlo zrelo stil pisanja i vokabular za jednog dvanaestogodišnjeg dječaka. Fasciniran pričama Beatrix Potter, Lewis počinje pisati vlastite priče o avanturama životinjama koje pričaju i stvara imaginaran svijet – Boxen, spoj Lewisove Zemlje Životinja i priča o modernoj Indiji njegova brata. (Sammons, 1979) Pola stoljeća prije

¹ Clive Staples Lewis. Pribavljeno 19. 03. 2018., sa

<https://bbhchurchconnection.wordpress.com/2013/08/09/why-was-c-s-lewis-called-jack/>

objavljivanja *Kronika iz Narnije*, C. S. Lewis stvorio je Boxen. To je zamišljeno kraljevstvo naseljeno miševima ratnicima, žabama političarima i šahovskim figurama. Nakon više od dva desetljeća, s 29 godina, Lewis napokon dovršava Boxen.² Utjecaj Beatrix Potter, u kasnijim Lewisovim djelima, najviše se primijeti u trenutku kada u prvoj knjizi Narnijskih kronika, *Lavu. Vještici i ormaru*, Gospodin Dabar sa suprugom časti djecu ribom u svome domu. Po uzoru na Potter, Lewis svojim životinjama daje ljudske i životinjske sposobnosti koje se savršeno uklapaju u magičan svijet Narnije. (Veith, 2005)

Poslije, kako navodi Brown, idiličnog djetinjstva provedenog u igri i mašti Lewisu umire majka nakon čega ga otac šalje u privatne škole gdje se često zlostavljanje činilo više u modi nego učenje. (Brown, 2005) Majčina smrt će duboko potresti mladog Clivea i odraziti se na nekim njegovim kasnijim životnim odlukama. Obitelj je nedugo po smrti majke poslala Warrena i Clivea u Watford, Hertfordshire, gdje su braća Lewis pohađala školu Wynyard.³ „Tvrđio sam da Boga ne postoji. Također sam bio veoma ljut na Boga jer nije postojao. Jednako sam bio ljut na Njega zbog stvaranja ovog svijeta.“ (Lewis, 1966: 115) Autorica Martha C. Sammons povezuje Lewisovu ljutnju na Boga, tugu i nemoć s Digoryevom tugom zbog majčine bolesti u *Čarobnjakovu nećaku*, kronološki prvoj knjizi Narnijskih kronika, te jednako tako njegovom srećom kada jabukom mladosti uspije izliječiti majku. Kao odličan student Malvern Collagea, usamljen i zadirkivan od starijih učenika, Lewis osjeća veliku nenaklonost prema tadašnjem školskom sustavu, a njegovo razočarenje i ljutnja na osjećaj nepostojanja Boga rastu. (Sammons, 2004)

S 15 godina, otac mu napokon, poslije mnogo uvjeravanja, dopušta da posljednje dvije godine priprema za sveučilište dovrši s, kako ga Brown naziva – prekrasnim mentorom, što je rezultiralo stipendijom na najprestižnijem fakultetu u državi, a možda i u svijetu, sveučilištu Oxford. (Brown, 2005) Nakon očevog dopuštenja, Lewis

² Boxen. Pribavljeno 20. 03. 2018., sa

<https://moly.hu/konyvek/c-s-lewis-w-h-lewis-boxen>

³ Clive Staples Lewis. Pribavljeno 20. 03. 2018., sa

<http://www.velikabritanija.net/2013/11/22/clive-staples-c-s-lewis/>

započinje s privatnom podukom kod mentora Williama Thompsona Kirkpatricka, prema kome je, nagađa Sammons, profesor Kirke iz romana *Lav, Vještica i ormar* dobio ime. (Sammons, 2004) „Moj je dug za njega vrlo velik, a moje poštovanje, do danas, nesmanjeno.“ (Lewis, 1966: 148) U svojoj knjizi *Iznenaden Srećom* (Surprised by Joy), Lewis Kirkpatricka, ili Velikog Knocka (The Great Knock) kako ga je nazivao, opisuje kao čovjeka visokog preko šest stopa, nerazumno odjevenog i nevjerojatno mišičavog koji nikada nije „čavrljao“ te je smatrao kako sama ideja da bi ljudska bića mogla koristiti svoje glasovne organe za drugu svrhu osim komunikacije i otkrivanja istine – apsurdna. Lewis je imao veoma visoko mišljenje o svome mentoru te ga je u poglavlju knjige naslovljenom „The Great Knock“ nazvao jednim od dva najveća životna učitelja.

Početak Prvog svjetskog rata nije zaobišao ni Lewisa te on prekida studij na prvoj godini i prijavljuje se u vojsku. Među kolegama s fakulteta unovačio se i njegov prijatelj Edward Paddy Moore s kojim se Lewis dogovara da u slučaju smrti jednoga, drugi bude na usluzi obitelji poginulog. Ratno će se iskustvo pokazati mnogo većim teretom za mladog Jacka nego što je mogao pretpostaviti. Lewis biva ranjen te dobiva nekoliko mjeseci odsustva, ali se vraća na bojišnicu. U prosincu 1918. je razvojačen nakon čega se vraća u Oxford gdje nastavlja školovanje. Smrt prijatelja Paddy Moorea dodatno učvršćuje Lewisov ateizam, a on prema dogovoru, prima Paddyevu majku i sestru u svoj dom kako bi pružio utjehu te se po potrebi skrbio o njima.⁴

2.2. Tintaši i utjecaj J. R. R. Tolkiena

Završivši studij s izvrsnim rezultatima i dvama diplomama – iz filozofije i književnosti, 1925. Lewis postaje kolega na Magdalen Collageu. Vrativši se svojoj prvoj ljubavi, pisanju, Jack objavljuje dvije pjesme koje, nažalost, nisu stekle slavu. Pomirivši se s činjenicom da nije pjesnik, u sljedećih deset godina uspješno objavljuje znanstveno fantastičnu trilogiju, filozofsku knjigu o problemu boli, satirični roman o

⁴ Clive Staples Lewis. Pribavljeno 20. 03. 2018., sa

<http://www.velikabritanija.net/2013/11/22/clive-staples-c-s-lewis/>

životu poslije smrti i knjigu o vragu zvanom Screwtape. (Brown, 2005) Njegov prvi uspješan rad fikcije bio je 1938. naziva Out of the Silent Planet (Izvan Planete Tišine), prvi dio znanstvenofantastične trilogije. Nekoliko godina poslije, 1943. izlazi jednako uspješan nastavak Perelandra te 1945., treći i posljednji dio, That Hideous Strength. Romani prate avanture engleskog jezikoslovca Eleina Ransoma koji putuje do Marsa i Venere te se uključuje u kozmičku borbu Sunčeva sustava između dobra i zla. Ta tri romana čine jednu od najranijih i najboljih trilogija znanstvene fantastike.⁵ Iako Jack nije aktivno sudjelovao u Drugom svjetskom ratu, radio je na nizu razgovora za BBC radijsku mrežu te je dobio počasnu diplomu Doktora znanosti St. Anderwsa i našao se na naslovnici Time Magazinea. Bio je zadovoljan svojim postignućima ali se i dalje borio s vjerom u Boga i njegovim postojanjem. Lewis osim starijeg brata nije imao obitelj, ali kao naknadu imao je drugu obitelj – Tintaše (The Inklings). Tintaši su bili njegova grupa za pisanje i razgovor koja je uključivala bliske prijatelje među kojima je bio i njegov kolega J. R. R. Tolkien. (Brown, 2005) Naziv „The Inklings“ je zapravo preuzet iz studentskog književnog kluba Sveučilišta Oxford koji je prestao s radom. Tolkien je jednom prilikom izjavio kako je naziv nastao igrom riječi, a označava „ljude s poluformiranim ili nejasnim objavama i idejama“ i „one koji piskaraju tintom“. ⁶

Kada je započeo svoj prvi nastavni posao upoznao je mladog vedrog kršćanskog lingvistu – Tolkiena. Jackov cijeli život bio je obilježen ovim prijateljstvom. Skupina Tintaša počela je neformalno, Lewis i Tolkien su naprosto uživali u društvu onog drugoga pa su stekli naviku sastajanja ponedjeljkom ujutro uz pivo i razgovor. U jednom od svojih pisama Lewis navodi kako su mu jutarnja sastajanja s Tolkienom bila najljepši dio tjedna gdje su uz čašu razgovarali o politici, teologiji i jedan drugome davali kritike na pjesme koje su tada pisali. Iz tjedna u tjedan Lewis i Tolkien su se nalazili kako bi jedan drugome komentirali pisanje, ali s vremenom su se te književne kritike pokazale toliko zanimljivima i korisnima da su pozvali i druge pisce da im se pridruže. Tintaši su rasli te je na kraju skupina brojala 19 muškaraca, a sastanci su se

⁵ Clive Staples Lewis. Pribavljeno 21. 01. 2018., sa

<https://www.britannica.com/biography/C-S-Lewis>

⁶ The Inklings. Pribavljeno 21. 06. 2018., sa

<https://www.britannica.com/topic/Inklings>

preselili s ponedjeljka ujutro na četvrtak kasno navečer.⁷ Za Tolkiena je istina bila katolička vjera, u koju je bio toliko uvjeren da se njegovu utjecaju pripisuje to što je Lewis od ateista postao osvjedočenim kršćaninom.⁸

„Po mom dolasku na svijet bio sam (implicitno) upozoren da nikada ne vjerujem papistu, a po mom dolasku na engleski fakultet da (eksplicitno) nikada ne vjerujem filologu. Tolkien je bio oboje.“ (Lewis, 1966: 216)

Ono što je sve Tintaše najviše povezivalo bila je ljubav prema fantastici i mitologiji te svijetu kreiranja vlastitih fantastičnih svjetova, jednom riječju bili su – Mitopoei. Tolkienov Gospodar Prstenova, tako je doživio svoju prvu premijeru među članovima Tintaša kao i C.S. Lewisov Izvan Planete Tišine (*Out of the Silent Planet*, 1938.), prva knjiga u nizu njegove svemirske trilogije, a kasnije i sam početak *Kronika iz Narnije*.⁹ Neobično prijateljstvo dvojice pisaca ne samo da su oblikovala književna djela svakoga od njih, već su oblikovala i samu englesku književnost. Međutim, kako to obično biva među piscima koji uspoređuju svoja djela, javilo se pitanje plagijata. Tolkien je optuživao Lewisa da literarno pokrada njegove književne i mitološke motive, nakon čega se njihov odnos, već tijekom Drugom svjetskog rata, počinje hladiti.¹⁰

Nakon što je Lewis prezentirao Tintašima prvu knjigu iz serije *Kronika iz Narnije*, Tolkien je toliko iskritizirao roman *Lav, Vještica i ormar* da ga Lewis skoro nije završio vjerujući prijatelju na riječ da je jednostavno – loš. Tolkienu se nije svidjela mješavina pričajućih životinja, različitih mitologija, djece i na kraju Djeda Mraza koji, prema njemu, nije pripadao takvom zamišljenom svijetu. Smatrao je da je knjiga bila prebrzo napisana, religija previše alegorična, a imaginaran svijet koji je Lewis stvorio, nedosljedan. Nekolicina Jackovih prijatelja, kao i sam Lewisov izdavač, nije smatrala

⁷ Inklings. Pribavljeno 20. 03. 2018., sa

<http://www.cslewis.com/c-s-lewis-j-r-r-tolkien-and-the-inklings/>

⁸ J. R. R. Tolkien. Pibavljeno 20.03.2018., sa

<https://www.soulsaver.hr/fantasy/tolkien/>

⁹ Inklings. Pribavljeno 20. 03. 2018., sa

<https://blog.vecernji.hr/thor-einar-leichhardt/jrrtolkien-i-the-inklings-5056>

¹⁰ Lewis i Tolkien. Pribavljeno 20. 03. 2018., sa

<https://www.jutarnji.hr/arhiva/tolkien-amp-lewis-kolege-u-oxfordu-prijatelji-u-vjecnosti/3217382/>

da bi trebao objaviti roman, bojeći se da će tako okaljati svoj ugled ozbiljnog pisca. Srećom, Jack ih nije poslušao. (Sammons, 2004) Unatoč sumnjičavosti i teškim kritikama Tolkiena, *Lav, Vještica i ormar* doživio je trenutni uspjeh i ostao popularan tijekom godina prodajući se u zasebnim primjercima, a kasnije kada je napisana zadnja knjiga i u skupnim paketima koji sadržavaju cijelu sedmologiju. (Brown, 2005)

2.3. Brak i zadnje godine života

Pedesetih godina dvadesetog stoljeća dolazi do važnih prekretnica u Lewisovom životu. U svojim šezdesetim godinama života Jack prihvaća mjesto profesora srednjovjekovne i renesansne književnosti i pronalazi ljubav. Lewis je tijekom života i rada na fakultetu primio mnogo pisama raznih obožavatelja njegovog pisanja na koje je rado odgovarao, ali jedno će pismo ipak imati veću težinu od ostalih. 1952. godine Joy Davidman Gresham, amerikanka židovskog podrijetla, zaokupit će Lewisovu pažnju zanimljivim pismom nakon čega započinje njihovo četverogodišnje dopisivanje. Čitanjem Lewisovih knjiga Joy se odlučuje preobratiti na kršćanstvo nakon čega se razvodi od muža i 1956. odlazi k Lewisu u Englesku s dva sina iz prethodnog braka. Iste godine par se vjenčao u matičnom uredu Oxfordskog fakulteta, isprva samo iz formalnih razloga, kako bi Joy sa sinovima uspjela dobiti britansko državljanstvo. Nedugo nakon toga Joy su dijagnosticirali rak kostiju, novopečeni par ne gubi nadu te sljedeće godine organiziraju vjenčanje u Anglikanskoj crkvi, ovoga puta iz ljubavi. Putujući sa suprugom Lewis upoznaje osjećaj ljubavi kojeg kasnije, 1960. nakon njezine smrti, opisuje u svojoj knjizi *The Four Loves* (Četiri ljubavi).¹¹

Tri godine poslije, 22. studenoga 1963., poslije teške bolesti Jack Lewis zauvijek napušta ovaj svijet. Kao znanstvenik iznimna intelekta, C. S. Lewis je znao kako je razum važan, ali i po sebi nedostatan da bi progovorio cjelini ljudske osobe. Kao obraćenik s ateizma na kršćanstvo napisao je brojne knjige u kojima je lucidnom

¹¹ Clive Staples Lewis. Pribavljeno 20. 03. 2018., sa
<http://www.velikabritanija.net/2013/11/22/clive-staples-c-s-lewis/>

prozom objašnjavao teologiju kršćanske vjere. No, učinio je i više od toga. Kao što je stoljećima običaj kršćanske predaje i sam Lewis je pričao priče. Na taj način je nasljedovao svog Učitelja Isusa koji ljudima nije progovarao nudeći definicije o opravdanju vjerom i držeći tečajeve o predodređenju, jasnoći Pisma te načinima vođenja gospodarstva u izraelskoj tradiciji, već riječima: „Čovjek neki imao dva sina...” (Balta, 2006: 6)

„Pristupajući čitatelju s uvažavanjem i nudeći njegovu intuitivnom domišljanju uzbudljivu priču nastalu sažimanjem tisućljetnog, gotovo mitskog obožavanja divlje prirode, počevši od nordijskih, preko antičkih i starogermanskih mitoloških priča o fantastičnim bićima, pa do europskog folklornog i dvorskog pjesništva. Clive Staples Lewis vodi se kao pisac sasvim iznimne rječitosti i jedan od vodećih literarnih umova svoga vremena, a njegove *Kronike iz Narnije* jedne od najbolje ispričanih priča ikada.“ (Peti-Stantić, 2002: 168)

3. KRONIKE IZ NARNIJE – SEDMOLOGIJA

Slika 1: Originalna ilustracija iz knjige *Lav, Vještica i ormar* (Lewis, 2002: 23)

3.1. Sedmologija

C. S. Lewis je jednom ustvrdio kako sve njegove priče započnu prvo kao slika u njegovoj glavi. Tako je jednom prigodom zamislio fauna koji usred snježne šume pokraj ulične svjetiljke nosi pakete u jednoj, a kišobran u drugoj ruci. Upravo ta slika postala je nadahnuće za priču *Lav, vještica i ormar*, prvu u nizu sedam knjiga nazvanih *Kronike iz Narnije*. (Balta, 2006) Druge slike koje je zamislio bile su velike saonice koje vuku kraljicu i veličanstveni lav, nakon čega je tražio način da poveže sve te slike u jednu cjelinu. (Sammons, 1979) Objavljenje u relativno kratkom vremenu od šest godina, sedmologija *Kronike iz Narnije* doživjela je velik uspjeh. Procjenjuje se da je prodano

oko 200 milijuna Lewisovih knjiga i 100 milijuna knjiga iz serije *Kronike iz Narnije* što *Kronike* čini najčitanijim i najprodavanijim Lewisovim knjigama. (Sammons, 2004)

Kratak opis knjiga:

Čarobnjakov nećak (The Magicians's Nephew)

Čarobnjakov je nećak prva knjiga prema Narnijskoj kronologiji. Digory (profesor Kirke) i Polly pronašli su tajni prolaz koji povezuje njihove kuće u Londonskom naselju. Iz našega svijeta nestali su na prijevaru Digoryeva ujaka i našli se u drugom svijetu pomoću magije. U njemu su pronašli strašno mjesto Charn gdje su probudili zlu kraljicu Jadis koja je skamenila sve svoje podanike. Zabunom su je odveli u London, a potom su se, pokušavajući ju vratiti kamo pripada, ponovo našli u drugom svijetu te prisustvovali stvaranju Narnije koju je svojom pjesmom oživio veliki lav Aslan.

Lav, Vještica i ormar (The Lion, the Witch and the Wardrobe)

Peter, Susan, Edmund i Lucy Pevensie pronašli su tajni put u svijet Narnije kroz stari ormar profesora Kirka. Ondje su se ujedinili s kraljem šume, lavom Aslanom u nastojanju da pobijede Bijelu Vješticu (Jadis) i spase Narniju od Vještičje tiranije i vječne zime koja vlada već 100 godina. Zbog toga što su se dokazali hrabrima i sposobnima donositi teške i veoma važne odluke, postaju kraljicama i kraljevima Narnije, a tko jednom postane kraljica ili kralj Narnije, zauvijek to ostaje.

Konj i njegov dječak (The Horse and His Boy)

S narnijskim ratnim konjem imena Hwin, Shasta je pobjegao iz Zemlje Kalormena i otkrio kalormensku zavjeru o osvajanju Narnije. Budući da ne smije dopustiti da netko podvalsti magičnu Narniju mora pronaći način da to spriječi i spasi Narniju i sva njezina bića.

Kraljević Kaspijan (Prince Caspian: The Return to Narnia)

Zahvaćenoj građanskim ratom, teška su vremena pogodila Narniju. Pušujući u Veliki Narnijski Rog, kraljević Kaspijan prisiljen je, odaslati poziv za pomoć heroima i heroinama iz prošlosti – Peteru, Susan, Edmundu i Lucy. Još jednom djeca moraju

pokazati hrabrost i s prijestolja zbaciti Kaspijanova ujaka, kralja Miraza, kako bi u Narniji mogao ponovo biti uspostavljen mir.

Plovidba broda Zorogaza (The Voyage of the Dawn Treader)

Edmund, Lucy i njihov rođak Eustace na čaroban način budu prebačeni na brod Zorogaz kralja Kaspijana. Ploveći brodom Zorogazom kralj Kaspijan traži sedam izgubljenih prijatelja svoga oca. Djeca u svojoj novoj pustolovini susreću mnoga fantastična bića, te se još jednom nađu oči u oči s velikim Aslanom.

Srebrni stolac (The Silver Chair)

Kraljević Rilijan, obožavani sin kralja Kaspijana nestao je na tajanstven način. Veliki Aslan šalje Eustacea i njegovu školsku prijateljicu Jill u potragu za kraljevićem u vječno mračnu Zemlju Podzemlja. Kao i mnogo puta ranije, zla Vještica remeti im planove vezane uz potragu kraljevića, ali i uz čarobnu Narniju. Na novom pustolovnom putovanju čekaju ih svakakve avanture i nova mjesta kao što je Kraj Svijeta.

Posljednja bitka (The Last Battle)

Lažni Aslan prolazi Narnijom naređujući svima da služe okrutnim i opasnim Kalormenima, unoseći strah u srca svih dobrih bića. Još jednom Jill i Eustace, pomoću čudesnih moći pozvani su u Narniju kako bi pomogli kralju Tirijanu pronaći pravog Aslana i ponovo uspostaviti mir u zemlji. Posljednja je bitka najstrašnija i nasilnija od svih prije i konačni je sukob dobra i zla. (Lewis, 2003)

C.S. Lewis napiso je cijelu sedmologiju Narnijskih kronika između 1948. i 1954. godine. Dok je *Lava, Vješticu i ormar* završavao gotovo punih 10 godina, ostale knjige, čini se, nisu mu stvarale toliki problem. Tako je *Kraljevića Kaspijana, Konj i njegov dječak* i *Plovidbu broda Zorogaza* napisao u svega nekoliko mjeseci. Imajući poteškoća s naslovljavanjem knjiga veliku pomoć mu je pružio njegov izdavač koji je zaslužan za mnoge naslove serijala. Knjigu naslovljenu „Uvučeni u Narniju“, zatim „Rog u Narniji“ danas poznamo pod naslovom *Kraljević Kaspijan*. Nakon *Kraljevića Kaspijana* Lewis završava knjigu naslovljenu „Narnija i Sjever“, zatim „Pustinjski put do Narnije“, „Konj i dječak“, „Preko granice“, „Konj koji je ukrao dječaka“, „Konj Bree“ te „Kor Zemlje

Strijelaca“ koju danas znamo naslovljenu *Konj i njegov dječak*. Za samo ime cijelog serijala također nije zaslužan sam Lewis, već njegov dugogodišnji prijatelj Roger Lancelyn Green koji je predložio ime *Kronike iz Narnije*, što se Lewisu veoma svidjelo kao i izdavačkim kućama koje su serijal objavljivale pod tim imenom. Tako je, do sredine 1954. godine Lewisova sedmologija postala poznata pod naslovom koji i danas mami osmjeh na lica. (Sammons, 2004)

Upravo se *Kronike iz Narnije* nerijetko nazivaju dragim kamenom u kruni engleske literature i jednim od najboljih priča koje su ikada ispričane. (Peti-Stantić, 2002) *Lav, Vještica i ormar* bila je prva knjiga u sedmologiji *Kronike iz Narnije* koje je Lewis napisao te se za njegova života uvijek navodila kao prva knjiga u seriji. (Brown, 2005)

Redoslijed knjiga prema objavljivanju:

1. *Lav, Vještica i ormar* (1950.)
2. *Kraljević Kaspijan* (1951.)
3. *Plovidba broda Zorogaza* (1952.)
4. *Srebrni stolac* (1953.)
5. *Konj i njegov dječak* (1954.)
6. *Čarobnjakov nećak* (1955.)
7. *Posljednja bitka* (1956.)

(Lewis, 2002; prijevod: Sanja Lovrenčić)

Autor Gene Veith u svojoj knjizi *The Soul of the Lion, the Witch and the Wardrobe*, objavljenoj u nakladi Victor, 2005. godine, navodi kako postoji bolji redoslijed čitanja knjiga koji se razlikuje od redoslijeda objavljivanja – slijedom kojim ih je Lewis pisao. Veith navodi kako ovaj redoslijed prati način na koji su Lewisove ideje o Narniji rasle i razvijale se:

1. *Lav, Vještica i ormar*
2. *Kraljević Kaspijan*
3. *Plovidba broda Zorogaza*
4. *Konj i njegov dječak*

5. *Srebrni stolac*
6. *Čarobnjakov nećak*
7. *Posljednja bitka*

Tek 1980. godine, 17 godina nakon Lewisove smrti, izdavačka kuća Harper Collins stavlja *Lava* na drugo mjesto, odmah nakon *Čarobnjakova nećaka*. Promjena je dijelom temeljena prema pismu koje je 1957. Lewis napisao dječaku Laurenceu Kreigu odgovorivši mu na pitanje kojim bi se redoslijedom trebale čitati *Kronike*. (Brown, 2005)

Lewis je napisao sljedeće:

„Mislim da se više slažem s tvojim redoslijedom čitanja knjiga (misli se kronološkim), negoli s onime tvoje majke. Niz, naime, nije bio unaprijed planiran, kao što to ona misli. Kada sam napisao *Lava*, nisam znao da ću još pisati. Potom sam napisao *Kraljevića Kaspijana* kao nastavak te i opet nisam držao kako će uslijediti još. Kada sam, pak, napisao *Plovidbu broda Zorogaza*, bio sam uvjeren kako će ona biti posljednja. No, ispostavilo se kako sam bio u krivu. Stoga možda i nije toliko važno kojim ih se redoslijedom čita. Nisam čak ni siguran kako su sve ostale napisane onim redoslijedom kojim su objavljivane.“ (iz Pisama djeci) (Balta, 2006: 14)

Lewis je u pismu preporučio redoslijed čitanja *Kronika iz Narnije* koji se razlikuju od redoslijeda objavljivanja knjiga:

1. *Čarobnjakov nećak*
2. *Lav, Vještica i ormar*
3. *Konj i njegov dječak*
4. *Kraljević Kaspijan*
5. *Plovidba broda Zorogaza*
6. *Srebrni stolac*
7. *Posljednja bitka*

3.2. Vremenska crta Narnije

Razlog ovakvog redoslijeda je što godine u Narniji ne protječu istom brzinom kao i na Zemlji. Vremenska crta Narnije ukazuje na to da postoje očite razlike između Narnijskih godina i godina u Engleskoj. Od početka do kraja serijala *Kronike iz Narnije* prošlo je 2555 Narnijskih godina kojima odgovaraju samo 52 godine u našem svijetu. Premda je u pričama veoma uobičajeno za dva svijeta da imaju različite vremenske crte, ipak, samo dvije Narnijske godine su prošle između 1930. i 1933., dok je između 1933. i 1940. prošlo dugih 698 godina. (Sammons, 1979)

Premda Sammons navodi zbivanje radnje Narnijskih kronika od 1930. godine na dalje, u zbilji godine ne odgovaraju povijesnim događajima koji su se paralelno odvijali na Zemlji (misli se na Drugi svjetski rat; 1939. – 1945.). U *Lavu, Vještici i ormaru*, djeca kod profesora Kirka dolaze početkom Drugog svjetskog rata, dok se radnja *Kraljevića Kaspijana* odvija samo godinu dana nakon prvog ulaska u Narniju. (Lewis, 2003) Stoga, priči bi vremenski točnije odgovarao sljedeći način računanja vremena:

NARNIJSKE GODINE		GODINE U ENGLSKOJ
1.	<i>Čarobnjakov nećak</i>	1900.
1000.	<i>Lav, Vještica i ormar</i>	1940.
1014.	<i>Konj i njegov dječak</i>	/
2303.	<i>Kraljević Kaspijan</i>	1941.
2306.	<i>Plovidba broda Zorogaza</i>	1942.
2356.	<i>Srebrni stolac</i>	/
2555.	<i>Posljednja bitka</i>	1949.

Profesor Kirk objasnio je djeci da on ne bi bio „(...) nimalo iznenađen kada bi otkrio da taj svijet ima svoje, posebno vrijeme; pa koliko god ostali tamo, nećete potrošiti nimalo našeg vremena.“ (Lewis, 2002: 46) Kao rezultat toga, svaki put kada se djeca vrate iz Narnije nađu se u istom trenu u kojemu su napustila naš svijet, bez obzira na vrijeme provedeno u čarobnoj zemlji. U *Čarobnjakovom nećaku* Digory, Polly, Bijela Vještica i ostatak skupine napuštaju London, svjedoče svim veličanstvenim događajima stvaranja Narnije i uspostave novog kraljevstva te se vraćaju na isto mjesto u istu sekundu kada su napustili Englesku. Prilikom prvog posjeta Narniji, Lucy izlazi iz ormara iste sekunde kada je i ušla, premda je kod gospodina Tumnusa bila satima, a kada se dva kralja i dvije kraljice vrate nakon 15 godina vladavine, vrate se istog dana i istog sata kao kad su svi zajedno ušli u ormar sakriti se. U *Kraljeviću Kaspijanu* djeca su iz Narnije izbivala svega godinu dana no pri povratku pronalaze zemlju promijenjenom i zaraslom do neprepoznatljivosti, jer je prošlo na stotine Narnijskih godina od njihove vladavine. Nakon još jedne godine izbivanja, u *Plovidbi broda Zorogaza*, Lucy i Edmund se ponovo nađu u Narniji u kojoj je prošlo samo tri godine od Kaspijanove Krunidbe. (Sammons, 1979)

U uvodnom poglavlju *Plovidbe broda Zorogaza* Lewis objašnjava razliku Narnijskog vremena od zemaljskog: „Narnijsko vrijeme protječe drugačije od našega. Ako provedete i stotinu godina u Narniji, vratit ćete se u naš svijet u isti dan i sat u kojemu ste otišli. A onda, ako se nakon tjedan dana provedenih ovdje opet vratite u Narniju, možda otkrijete da je prošlo tisuću narnijskih godina, ili samo jedan dan, ili nimalo vremena uopće. Sve to ne možete znati dok ne stignete onamo.“ (Lewis, 2003: 16) Govoreći o vremenu u Narniji, Lewis je znao što čini jer je smatrao da neki svjetovi, poput Narnije, ne moraju imati linearno vrijeme poput našega. Ovakav način računanja vremena ima dva učinka: čudan vremenski okvir ne omogućuje samo zanimljive avanture već uči djecu povijesti. Ne znajući u kojoj fazi Narnijske povijesti igraju važnu ulogu, ne mogu razumjeti značenje događaja u kojima su sudjelovali. Samo Aslan može razumjeti značenje cjelokupnog plana. (Hooper, 1977, prema Sammons, 1979) Samo Aslan naziva svako vrijeme skorim. (Lewis, 2003)

3.3. Ilustracije

Većina čitatelja doživljava ilustracije kao sastavni dio *Kronika iz Narnije* i teško može zamisliti serijal bez njih. Lewis je osobno odobrio svaki crtež te su od početka ilustracije bile uključene u svako izdanje Narnijskih kronika. Dok čitatelji prolaze kroz tekst, ilustracije koje se nalaze na stranicama knjige pridonose dodatnom razumijevanju priče te ju na poseban način podižu i daju svoj doprinos iskustvu pročitano. (Brown, 2005) Ilustracije u svim izdanjima Narnijskih kronika nacrtala je Pauline Baynes. Lewis i Baynes izmjenjivali su mnoga pisma o načinu crtanja te je Lewis odobrio sve nacrtane ilustracije bez zamjerki, kako navodi Sammons, s iznimkom za likove djece u *Lavu, Vještici i ormaru*, gdje ju je zamolio da djecu „malo uljepša“. Veliki uspjeh njezinih ilustracija pripisuje se upravo Lewisu jer su sve poznate ilustracije u knjigama temeljene upravo na Lewisovim osobnim skicama. (Sammons, 1979) Prije nego je upoznao Baynes, Lewis je razmišljao o tome da sam ilustrira svoje knjige, no nakon nekog vremena je zaključio da čak i ako bi imao tu vještinu, ne bi imao vremena. Njegov bliski prijatelj R. R. Tolkien preporučio je Pauline Baynes koja je 1949. godine ilustrirala Tolkienovu komediju *Farmer Giles od Hama*. Lewis je, kako navodi Sayer, bio oduševljen njome i njezinim entuzijazmom za čarobnim svijetom mašte nazvanim Narnija. No, budući da je imao poseban ukus za ilustracije, za umjetnika poput Baynes, Lewis je bio zahtjevan autor. Volio je crteže ilustratora Arthura Rackhama u knjizi *Undine*, Edwarda Windsora Kemblea u *Huckleberry Finnu* i Arthura Hughesa u knjigama Georgea MacDonalda. Lewisu je bilo veoma teško udovoljiti zbog toga što je prezirao ilustracije u kojima su naslikana djeca imala prazna lica te je otvoreno mrzio groteskni stil crtanja koji je proizašao iz crtića Walta Disneya. Premda su mu se Baynesine ilustracije svidjele, zamjerke je upućivao na, po njemu, prazna, bezizražajna i previše slična dječja lica. (Sayer, 1994)

U nekim izdanjima na samom početku romana *Lav, Vještica i ormar*, prije prvog poglavlja, nalazi se karta Narnije koju je, zajedno s ostalim ilustracijama, nacrtala Baynes. Baynes je za Narnijske kronike nacrtala dvije karte od čega je jedna, originalno bila predstavljena na koricama knjiga, dok je druga pretvorena u poster koji se u nekim

izdanjima knjiga nalazi unutar stražnjih korica. Iako se u prvom izdanom romanu radnja odvija u relativno malom dijelu Narnije, karta će imati veću važnost za kasnije knjige u seriji. (Brown, 2005) Prema mnogim čitateljima Narnijskih kronika upravo ilustracije Pauline Baynes postale su neraskidivo povezane s Lewisovim riječima. Njezini izuzetni crno bijeli crteži (u kasnijim izdanjima i u boji koje je Baynes na upit izdavača sama obojila) nesumnjivo su pridonijeli uspjehu serijala pojačavajući čari Lewisovih priča za brojne zadovoljne čitatelje. (Ryken i Mead, 2005)

4. LAV, VJEŠTICA I ORMAR

„Bilo jednom četvero djece, a zvali su se Peter, Susan, Edmund i Lucy.“ (Lewis, 2002: 7)

4.1. Što se krije u ormaru?

„Na početku nije bilo priče, nego je u meni bila samo slika snježne šume s kozonogim faunom koji se vrzma u žurbi noseći kišobran i mnoštvo paketa. Ta je slika bila u mojoj svijesti već kada sam bio šesnaestogodišnjak. A onda sam odjednom imao gotovo četrdeset godina i rekao sam sam sebi: Hajde da ispričam tu priču.“ (Lewis, 2002)

Nakon pogibelji najbližeg prijatelja, Paddy Moorea, za vrijeme Prvog svjetskog rata, Jack obećava kako će se skrbiti o njegovoj majci. Gospođa Moore zbog toga je boravila u Lewisovoj kući u Kilnsu tijekom Drugog svjetskog rata kada na jesen 1939. godine iz sigurnosnih razloga tri djevojčice dolaze k njoj iz Londona. Smatra se da je upravo ta situacija bila inspiracija za pisanje priče o Lavu, Vještici i ormaru. Sammons navodi kako je jedna od djevojčica čak pitala Lewisa krije li se što iza velikog ormara. Želeći ih zabaviti, Lewis je primijetio kako ne postoji vrsta knjiga dovoljno maštovita za djecu te odlučuje sam napisati jednu takvu i kreće s prvim bilješkama. Sammons ističe kako je Lewis jednom napisao da je osjećao da će „puknuti“ ako ne napiše bajku za djecu. Na samom početku Lewis je zamislio četvero djece imena Ann, Martin, Rose i Peter. (Sammons, 2004) Na stražnjim koricama jedne od knjiga koje je Lewis napisao, pronađen je izvorni ulomak prvog poglavlja *Lav, Vještica i ormar*: „Ovo je priča o četvero djece čija su imena Ann, Martin, Rose i Peter. Ali, najviše je ovo priča o Peteru koji je bio najmlađi od njih. Morali su iznenada napustiti London zbog zračnih napada, zbog njihova oca, koji je u vojsci i zbog majke koja je radila nekakav posao vezan za rat. Poslani su kod majčinog rođaka, veoma starog profesora koji je živio sam na selu.“ (Hooper, 1977, prema Sammons, 1979)

Lewis se veže uz ime Peter još od najranije mladosti kada je pisao priče o govorećim životinjama, gdje se jedan od miševa u zamišljenoj zemlji Boxen također zove Peter.¹² (Sammons, 2004) Iako je od četiri izvorna imena koje je Lewis zamislio samo Peterovo ostalo, objavljena se priča ne razlikuje previše od izvorne. Nakon što je započeo s pisanjem *Lava*, Lewis nije bio siguran u kojem će smjeru ići priča pa se okrenuo natrag pisanju teologijskih knjiga. Priča *Lav, Vještica i ormar* tako je punih deset godina stajala nedovršena. Sammons navodi kako Lewis nastavlja pisati priče o Narniji nakon mnogih snova o lavovima. „Odjednom, kada se Aslan pojavio, sklopio je cijelu priču u cjelinu, a uskoro nakon toga uslijedilo je još šest drugih priča o Narniji.“ (Lewis, prema Sammons, 1979: 23)

4.2. Ulazak

Priča *Lav, Vještica i ormar* smještena je u vrijeme Drugog svjetskog rata i započinje dolaskom četvero djece, dva brata i dvije sestre, na imanje profesora Kirka koji živi s kućnom domaćicom, gospođom Macready. Premda se u hrvatskom prijevodu *Lava*, izdavačke kuće Golden marketing, ne navodi prezime djece, u engleskoj verziji priče ona se prezivaju Pevensie. Peter, Susan, Edmund i Lucy Pevensie poslani su zbog zračnih napada na London u srce Engleske gdje njihove pustolovine započinju ulaskom u ormar i pronalaskom čarobne zemlje Narnije. Nakon što prilikom istraživanja kuće profesora Kirka, Lucy, najmlađa od četvero djece, zaluta u ormar, otkrije čarobnu zemlju. Prvo biće koje Lucy sreće nakon ulaska u ormar jest faun imena Tumnus. (Lewis, 2002) U trenutku upoznavanja Lucy i gospodina Tumnusa može se vidjeti utjecaj Carrolove fantastične priče *Alisa u Zemlji čudesas*. Devin Brown svojoj knjizi *Inside Narnia: A Guide to Exploring The Lion, the Witch and the Wardrobe*, objavljenoj u nakladi Baker Books, 2005. godine, uspoređuje Bijelog Zeca iz

¹² „Peterovo ime dolazi od grčke riječi koja znači „stijena“, što upućuje na njegovu snagu i karakter. U konačnici mu je biti „stijenom“ ne samo za svoga brata i sestre, već i za čitavu Narniju“ (Balta, 2006: 60)

Lewis Carrolove *Alise u Zemlji čudesa* s gospodinom Tumnusem C. S. Lewisa.¹³ Poput Carrolove Zemlje čudesa, Narnija se čini većom iznutra nego li izvana. Ovu maštovitu strukturu gdje je unutrašnjost veća nego što se čini izvana, vjerojatno prvu u engleskoj književnosti, osmislio je Edmund Spenser. Pisac 16. stoljeća, Edmund Spenser, autor je Lewisove najdraže knjige – Vilinska Kraljica, prema kojoj je, navodi Veith, Lewis dobio zamisao o velikom prostoru unutar manjega.¹⁴ (Veith, 2005)

4.3. Mitologija

Lewis je u svoju zamišljenu zemlju uveo širok spektar mitologija. Narnija je nastanjena pričajućim životinjama i mnogim legendarnim i mitskim bićima. Uz fauna, imamo i kentaure, minotaure, nimfe, patuljke, divove i zmajeve. Razvitkom priče saznajemo da je Narnija srednjovjekovna zemlja s kraljevima, kraljicama, vitezovima, dvorcima i tornjevima. Ona je prekrasan fantastični svijet, ali to nije eskapistička vrsta

¹³ Kao i gospodin Tumnus, Bijeli Zec u prsluku s džepnim satom, divlje je stvorenje pretvoreno u civilizirano biće. „Bio je nešto viši od Lucy, a iznad glave je držao kišobran (...) Oko vrata je nosio vuneni šal a koža mu je bila prilično rumena..“ (Lewis, 2002: 12-13) Kada se Alisa obrati Zecu, slično kao i gospodin Tumnus, on se toliko zapanji da ispusti bijele rukavice i lepezu koje je nosio u rukama. „A kada je primjetio Lucy, toliko se trgnuo od iznenađenja da je ispustio sve svoje pakete.“ (Lewis, 2002: 13) Prve riječi Gospodina Tumnusa „Tako mi svih milostivih nebesa!“ (Lewis, 2002: 13), izraz je koji Brown uspoređuje s prvim riječima Bijelog Zeca „Oh Bože! Oh Bože!“. Nadalje, kada gospodin Tumnus plačući prizna Lucy da je špijun zle Bijele Vještice, ona mu posudi svoj rupčić kojeg faun od suza cijedi po podu, nakon čega nastane mokra mrlja. Sličan prizor može se pronaći i u Carrolovoj *Alisi*, gdje je djevojčičino plakanje opisano kao neutješno, sve dok oko nje nije nastao bazen od suza. (Brown, 2005)

¹⁴ U svojoj profesiji, kao književni znanstvenik na Oxfordu i Cambridgeu, Lewis je stekao slavu stručnjaka za Spensera i Vilinsku kraljicu. U jednom trenutku, u epu Vilinska kraljica, Vitez Crvenog križa dođe do male razbijene kolibe. Nakon što uđe u kolibu, uviđa da se nalazi u prostranoj i veličanstvenoj palači – Kući Svetosti. No, postoji još jedan način shvaćanja veće unutrašnjosti unutar malog fizičnog tijela. Prema Veithu, čovjek je tjelesni objekt koji u sebi sadrži goleme i nemjerljive svjetove mašte, svemir misli i osjećaja. Stoga, Narnija je, na jednoj razini, analogna životnom umu koji se kreće paralelno s fizičkim životom kojeg vodimo. To je zemlja koja predstavlja područje ljudske mašte. (Veith, 2005)

fantastike. Kasnije kada svih četvero djece napusti svoj svijet, gdje su se o njima brinuli odrasli i dopiju u Narniju, ulaze u svijet moralnog propitivanja, velike opasnosti, odgovornosti i duhovnih iskušenja. No, Narnija nije samodovoljni fantastični svijet, nepovezan s „pravim svijetom“ na Zemlji. Djeca putuju iz Narnije u naš svijet i obratno, čime potvrđujemo da su ta dva svijeta paralelna i međusobno povezana. Duhovni i moralni zakoni na Zemlji jednaki su kao i u Narniji gdje su istaknutiji i učinjeni još jasnijima. (Veith, 2005) Kada Lucy upozna gospodina Tumnusa, fauna koji ju velikodušno pozove u svoj dom na čaj, na policama njegove nastambe Lucy promatra imena knjiga naslovljenih „Silenov život i pisma“, „Nimfe i njihovi običaji“, „Ljudi, redovnici i lugari; Istraživanje popularnih legendi“ i „Je li čovjek mit“. (Lewis, 2002: 18) Veith navodi kako je Narnija nastanjena mnogim mitskim bićima, ali u njihovom svijetu ljudi su ti koji su mitovi i legende iz starinskih priča, što možemo vidjeti po naslovima knjiga fauna Tumnusa. Lucy je prva od četvero djece koja saznaje za stanje u Narniji i za Bijelu Vješticu koja je začarala šumu učinivši da je uvijek zima, a nikada Božić. No, kada sljedeći put prilikom igre skrivača uđe u ormar, za njom pođe i stariji brat Edmund koji u Narniji sreće Bijelu Vješticu.

4.4. Zla Bijela Vještica

U svim fantastičnim pričama zaplet mora sadržavati konflikt. Dobro mora imati nešto čemu će se suprotstaviti i prevladati ga. Priča koja se sastoji samo od dobrih elemenata može stvoriti dojam da je sve što nas okružuje lijepo i dobro, no takvo mišljenje o životu je lažno. Najbolje fantastične priče prepoznaju stvarnost tame i čine zlo odbijajućim prezentirajući ga kao nešto što ne bismo htjeli oponašati, već bismo mu se htjeli oduprijeti. Bijela Vještica je jednako važna u priči kao i Aslan, jer bez tame ne bismo znali cijeniti svjetlost. (Veith, 2005) Iako se ime Bijele Vještice ne spominje u samoj knjizi *Lav, Vještica i ormar*, u *Čarobnjakovom nećaku* saznajemo da se zove Jadis kada ju mladi profesor Kirk sa svojom susjedom Polly slučajno probudi u carstvu Charn. (Lewis, 2001) Jadis je, kako kasnije saznajemo, potomak diva i Lilith, prve Adamove žene koja je odbila pokoravati se muškarcu te postala jednom od Sotoninih

demoni. Iako zla, Jadis je opisana kao iznimno lijepa, divljeg ponosa tako da se čini deset puta više živom od većine ljudi u Londonu. Često uspoređivana s Andersonovom Snježnom Kraljicom, visoka je sedam stopa, sve do vrata prekrivena bijelim krznom s krunom na glavi držeći zlatnu palicu. (Sammons, 1979) „Lice joj je bilo bijelo – ne samo bijelo nego bijelo kao snijeg ili papir ili šećer u prahu – osim jarko crvenih usana. Bilo je to inače krasno lice, no oholo, hladno i odbojno.“ (Lewis, 2002: 31-32) Otkako je Bijela Vještica preuzela vlast i započela svoju nezakonitu vladavinu Narnijom, postoji samo jedno godišnje doba – zima. Život je zbog toga neprestano hladan i tmuran, bez ikakve nade u dolazak topline i vedrine proljeća. (Balta, 2006) Kada Bijela Vještica sazna da je Edmund potomak Adama i Eve, podigne palicu da ga pretvori u kamen, ali se zaustavi te ga pozove na svoje saonice nudeći mu jelo i piće po volji. Ne znajući da svatko tko jednom okusi začaranu hranu postaje o njoj ovisan, Edmund pojede sav rahat-lokum koji mu je Bijela Vještica ponudila te joj ispriča sve o svojim sestrama i bratu i o gospodinu Tumnusu koji je pomogao Lucy, nakon čega mu Vještica kazuje da će ga učiniti kraljevićem. Gene Veith uspoređuje Edmundovu želju za rahat-lokumom s ovišničkom željom za drogom. Upravo poput droge, začaranu hranu mogao bi jesti sve dok te na posljetku količina pojedene hrane ne bi ubila. Karakteristika ovisnosti je da kako žudnja raste, stvaran užitak se smanjuje zahtijevajući sve veću dozu do točke predoziranja. Edmund, kao pravi ovisnik, učinit će sve da dođe do nove doze, uključujući i izdaju obitelji. (Veith, 2005) Upravo iz tog razloga Edmund prešućuje da je bio u Narniji s Lucy nakon povratka kroz ormar. Peter i Susan, najstariji od četvero djece obrate se profesoru Kirku za pomoć misleći da Lucy izmišlja priče o čarobnoj zemlji u ormaru. No profesor reagira drukčije nego su očekivali. „Logika! Postoje samo tri mogućnosti. Ili vaša sestra laže ili je luda ili govori istinu. Vi znate da nije lažljivica, a očito je da nije ni luda. Dakle, privremeno, i ako se ne pojave neki novi dokazi, moramo pretpostaviti da govori istinu.“ (Lewis, 2002: 45) U *Čarobnjakovom nećaku* protagonist Digory koji svjedoči stvaranju Narnije i koji je zabunom doveo zlo, Bijelu Vješticu, u Narniju je upravo profesor Kirk, stoga se njemu Lucyine priče čine logičnima. Lewis je, vjeruje se, profesoru Kirku nadjenao prezime prema svom učitelju Williamu Kirkpatricku koji mu je pomogao da upiše željeni fakultet. No lik profesora je

vjerojatno modeliran prema samom Lewis, opisan kao vrsta osobe koja želi znati sve o svemu. (Sammons, 2004)

4.5. Aslan

Sljedeći ulazak u Narniju odvio se dok su djeca bježala od kućne domaćice profesora Kirka. Pustolovina četvero djece započinje kada dođu do doma gospodina Tumnusa gdje pronalaze razbijenu nastambu s papirom koji je čavlom zabijen u pod. Na papiru je, potpisanim zapovjednikom Tajne policije Narnije, pisalo da je stanovnik Faun Tumnus optužen za veleizdaju kraljice. Preplašena, djeca se žele vratiti natrag do ormara ali osjećaju odgovornost prema faunu koji je pomogao Lucy. Prva životinja koju ugledaju u šumi je maleni crvendać koji ih dovede do pričajućeg dabra. Gospodin Dabar, odvodi djecu u svoj dom gdje živi s gospođom Dabricom. Smjestivši se, djeca od Dabrova saznaju za strašan režim Bijele Vještice i za ponovni dolazak Aslana.¹⁵

Ovdje djeca prvi put čuju Aslanovo ime i saznaju da je to pravi kralj Narnije. Poput kakvog božanstva, Aslanovo ime u djeci budi razne dobre osjećaje, osim Edmunda koji osjeća nalet zagonetnog straha znajući da je zgriješio odavši gospodina Tumusa Bijeloj Vještici. (Lewis, 2002) Edmund se, stavivši se u službu Bijele Vještice, svrstao na stranu zla. Budući da Aslan utjelovljuje sve što je dobro i istinito, Edmund se, radi svog grijeha, na spomen Aslanova imena osjeća nelagodno i preplašeno. Grč se vidi na njegovom licu jer zna kako je odabrao zlo, ali ostaje odlučan služiti vlastitim željama. (Balta, 2006) Riječ Aslan perzijska je riječ za lava, a upravo Aslan, kako navodi Veith, središte je priče i duša svih knjiga u seriji *Kronike iz Narnije*. Lewis

¹⁵ Cjelokupna scena dolaska kod Dabrova, gdje nalaze gospođu Dabricu za šivaćim strojem dok gospodin Dabar djeci priprema ribu za jelo, uvelike podsjeća na priču Pustolovine zeca Petera, autorice Beatrix Potter kojoj se Lewis kao dijete divio. Potter u svojim pričama o antropomorfnim životinjama daje šumskim bićima sposobnosti ljudi i životinja, slično poput Lewisovih pričajućih životinja u knjizi *Lav, Vještica i ormar*. (Veith, 2005) Potter je svog prvog i glavnog junaka, zeca Petera, opisivala i crtala prema liku istoimenog ljubimca iz svoje kućne menažerije (Crnković i Težak, 2002), a sumnja se da je Lewis upravo prema Potter, glavnom liku svoje fantastične priče za djecu, nadjenao ime Peter.

odabire lava kao gospodara šume, upravo zato što on to jest – kralj životinja. Lavovi su inspirativni, svojom snagom, dostojanstvom i žestinom ispunjavaju nas divljenjem. Te osobine su kraljevske, a sam lav evocira osjećaje koje ga čine vrijednim simbolom vlasti i veličanstva, stoga je normalno da takvu životinju nazivamo kraljem. (Veith, 2005)

„Njegov je izgled veličanstven, a njegova prisutnost istodobno izaziva strahopoštovanje, odanost, radost i strah. Aslan je stvoritelj Narnije koju je (kako saznajemo u *Čarobnjakovu nećaku*) u dubini vremena svojom pjesmom dozvao u život te je ujedno i onaj koji će prekinuti Duboku Čaroliju iz Osvita Vremena (zahvaljujući čemu će Dublja Čarolija, Otprije Osvita Vremena, učiniti da Smrt počne djelovati unatrag). Oni koji odbacuju dobro, a prijanjaju uza zlo, u Aslanovoj prisutnosti osjećaju neprijateljstvo i golem strah.“ (Balta, 2006: 38)

Gospodin Dabar opisuje djeci proročanstvo o četiri prijestolja koja su namijenjena za dva Adamova sina i dvije Evine kćeri koji će prekinuti vladavinu Bijele Vještice i donijeti mir i proljeće u Narniju. Aludirajući na njihov ulazak u Narniju kao ispunjenje proročanstva Dabar im objašnjava kako se moraju susresti s Aslanom kod Kamenog Stola. Susan, poprilično uznemirena, upita gospodina Dabra je li Aslan opasan. „Naravno da je opasan. Ali je dobar. On je kralj, kažem ti.“ (Lewis, 2002: 73) Uzevši Aslana kao alegoriju Isusa Krista, Veith ističe kako su ljudi pripitomili Boga, zamišljajući ga kao ljubaznog starca s bijelom bradom. Ovakva slika Boga nije ništa manje figurativna i simbolična od Lewisovog lava. (Veith, 2005) Edmund kradom pobjegne iz Dabrova doma i odlazi Bijeloj Vještici nakon čega joj ispriča sve što je čuo o Aslanu. Gladnog i prestrašenog Bijela Vještica ga sjeda na svoje saonice i kreće prema Dabrovima da im presječe put do Aslana. Za to vrijeme Peter, Susan, Lucy i Dabrovi, svjesni da ih je Edmund izdao otišavši do Vještice, upute se prema Kamenom Stolu. Na putu do tamo susreću lika koji, po mnogim kritičarima, uključujući i Lewisova bliskog prijatelja J. R. R. Tolkiena, ne spada u Narniju – Djeda Mraza. Prema Veithu, Djed Mraz ima veoma važnu simboličku funkciju u priči jer on nagovještava dolazak istinskog kralja kako u našem svijetu tako i u Narniji. Nedvojbeno je da su dolazak Božića i Aslanov povratak povezni, stoga Veith ističe, Aslanov lik u priči

označava Krista u stvarnom svijetu. (Veith, 2005) Božić je stigao u Narniju, a Djed Mraz donosi djeci svečane, ali ozbiljne darove. Peteru, najstarijem, predaje štit i mač napominjući da to nisu igračke, već oruđe, Susan daruje luk i tobolac pun strelica i malen bjelokosni rog, a Lucy daruje malen bodež i bočicu ljekovitog napitka koji ima iscjeliteljsku moć. Kako se bliže Kamenom Stolu i Aslanu vrijeme postaje sve toplije. Snijeg kopni i sve je više cvijeća i zelenih površina, tako da je Bijela Vještica primorana sići sa saonica i nastaviti put pješice.¹⁶ (Lewis, 2002) Proljeće dolazi jer dolazi Aslan. Godišnja doba, u teološkom smislu, odražavaju ciklus života. Puni cvat i toplina ljeta mogu se shvatiti kao simbol života u njegovom punom žaru i snazi, jesen kao odraz života koji se usporava i stari, hladnoća zime kao simbol smrti i proljeće kao nov život. (Balta, 2006)

U međuvremenu Lucy, Susan i Peter dolaze do Kamenog Stola gdje susreću Aslana zajedno s njegovom vojskom prepunom mitskih bića poput jednoroga, kentaura, pelikana, najada, drijada, velikog psa i mnogih drugih. Aslan ih pozdravlja glasnom rikom koja u njima budi sigurnost te odgovara Lucy da će učini sve da spasi njihova brata Edmunda. Kada se začuje Susanin rog, Peter trči u pomoć svojim sestrama koje su napali vukovi iz redova Bijele Vještice i u svojoj prvoj bitci za spas sestara ubija zapovjednika Vještičine tajne policije. Aslan zapovjedi svojoj vojsci da prate vuka koji je uspio pobjeći nakon čega oni, prateći odbjeglog vuka, pronađu Edmunda i odvedu ga natrag bratu i sestrama. Aslanu prilazi neprijateljski glasnik tražeći da Bijeloj Vještici bude osiguran siguran prolaz do Aslana kako bi razgovarali. Vještica izjavljuje da Aslan u svojim redovima ima izdajnika koji po zakonu Duboke Čarolije upisanom u Kameni Stol pripada njoj kao zakonit plijen te da ga za svaku izdaju ima pravo ubiti. (Lewis, 2002) Kada Lucy upita Aslana može li se što učiniti protiv Duboke Čarolije, Aslan se, namrgođen, zgrozi tom zamisli. On nikada ne bi učinio nešto protiv svoga oca Velikog Cara S One Strane Mora i zakona urezanog u Kameni Stol. Aslan se složio da je ono što Vještica kaže istina te da je ono što traži od Edmunda istinski opravdano. Što i jest. Vrag, kojeg simbolizira Vještica, ima jednako opravdane zahtjeve prema svima nama

¹⁶ „Ovo nije obično zatopljenje“, rekao je patuljak, naglo se zaustavivši. „Ovo je proljeće. Što ćemo sad? Vašoj je zimi došao kraj, kažem vam! Ovo je Aslanovo djelo.“ (Lewis, 2002: 110)

kao i Bog, a ono što je zapisano na Kamenom Stolu je ono što je zapisano na kamenim pločama koje je Mojsije donio sa Sinaja – zakon. Zbog toga što smo svi prekršili taj zakon, svi smo grešnici te pripadamo Sotoni i svi smo zaslužili smrt. U ovome trenutku čitatelji Edmunda zamišljaju kao malog dječaka koji je nesretno zgriješio ali koji nije zao u duši. Sada kada se pokajao za svoja djela i kada su mu sestre i brat oprostili, možemo se pretvarati da se izdaja nije dogodila. Edmund je optužen i njegov grijeh mora biti naplaćen. (Veith, 2005) No, Aslan ne pristaje na takav dogovor te stavlja sebe na Edmundovo mjesto. Ali u prošlosti Dublja Čarolija, o kojoj Bijela Vještica ne zna ništa, navodi da ako dobrovoljna žrtva koja nije učinila nikakav grijeh umre umjesto izdajnika, Kameni Stol će puknuti i sama smrt će početi djelovati unatrag. Ovakav čudesan izraz sažet je opis Novoga zavjeta, no Aslan je, za razliku od Krista umro i oživio samo za grijehe jednog čovjeka – Edmunda, što je opis jednog veoma osobnog žrtvovanja. Kameni Stol predstavlja zakon, zato je upravo to mjesto prigodno za pogubljenje. (Sammons, 1979) Nakon Aslanove smrti i uskrsnuća, sva bića na strani dobra odlaze u bitku s Bijelom Vješticom i njezinom vojskom. Pobjedu nad zlim, slave u Vještičjem dvorcu krunidbom Pevensie djece te tako, nakon petnaest godina vladavine, Narnijom vlada mir. Sada već odrasli ljudi, Peter, Susan, Edmund i Lucy čuju da se u Zapadnim Šumama pojavio Bijeli Jelen koji će ispuniti želje onome tko ga uhvati. Prateći jelena, djeca prepoznaju svjetiljku u sred šume te se kroz ormar vrate u kuću profesora Kirka.

4.6. Priča za sve uzraste

Premda je *Lav, vještica i ormar* dječja knjiga ona također može biti i ozbiljno štivo za odrasle jer je riječ o djelu koje je bogato dubljim značenjem. (Brown, 2005) Neka od tih značenja, navodi Brown, mogu biti otkrivena ako se malo više posvetimo razumijevanju samog teksta knjiga te povezivanju dijelova, ne samo s porukama unutar samog romana, već i s drugim Lewisovim djelima, događajima unutar njegova života i djelima drugih pisaca koji su utjecali na Lewisa. Prema Sammons, Lewisova velika

ljubav prema učenju i čitanju, od Homera i Platona do bajki, reflektirala se na njegove priče o magičnom svijetu Narnije. (Sammons, 1979)

Dana 16. listopada, 1950., šest tjedana prije Lewisova 52. rođendana, izdavač Geoffrey Bles prvi je put objavio knjigu *Lav, Vještica i ormar* u Engleskoj, a samo tri tjedan nakon izdavačka kuća Macmillan objavljuje američku verziju romana. (Brown, 2005) Brown navodi kako je od prvog objavljivanja knjige čitava generacija odrasla te prenosila te priče na svoju djecu i unuke čime roman *Lav, Vještica i ormar* postaje djelom kulturne baštine s obje strane Atlantika. Trajnu popularnost romana Lewis je stekao, kako navodi Brown, unosom jedne sasvim nove mitologije, koja ujedinjuje elemente drugih mitologija te sudjeluje u osobnom rastu i razvoju svih onih koji ih čitaju.

5. KNJIŽEVNE VRSTE I ŽANROVI

5.1. Bajka

Proučavajući Lewisovog *Lava*, u knjizi *A Readers Guide Trough the Wardrobe: Exploring C. S. Lewis's Classic Story*, autori Leland Ryken i Majorie Lamp Mead pronalaze odrednice više različitih književnih vrsta. Autori smatraju da je *Lav*, *Vještica i ormar* spoj književnih žanrova fantastične priče, bajke i romanse s elementima mita i narodnih priča o životinjama, kojima je zajedničko obilježje – čudesno. (Ryken i Mead, 2005)

Nakon vizija o faunu, vještici, svjetiljci i lavu, Lewis je morao pronaći pravu formu za pisanje takve priče. Pitajući se kakva bi to priča mogla sadržavati fauna, vješticu i lava odlučio je napisati bajku. Bajkovit oblik pisanja ima određene zakonitosti koje se moraju slijediti a ipak je dovoljno fleksibilan za pokriće velikog područja čarobnog. S druge strane, vokabular kod bajki je ograničen, a rečenice moraju biti kratke i jasne. Veith navodi kako se Lewis zaljubio u bajkovit oblik pisanja uvažavajući njegove poteškoće, kao što kipar cijeni tvrdoću kamena. (Veith, 2005) Premda postoje brojne i različite definicije bajke, svima je zajedničko da sadrže čarobno, čudesno i fantastično, no najčešća definicija bajki jest ona iz rječnika. Tako se bajka smatra „književnom kratkom pričom u kojoj se zbiljski elementi prepliću s čudesnim i fantastičnim“. (Anić, 2007)

Riječ „bajka“ dolazi od glagola „bajati“, što znači čarati, vraćati. Bajka je osobita književna vrsta u kojoj nema pravih suprotnosti između stvarnog i izmišljenog, prirodnog i natprirodnog, mogućeg i nemogućeg. Smatra se strogo određenom književnom vrstom s utvrdivim konvencijama izražavanja kao što su ustaljeni likovi i tipovi ponašanja, odsutnost psihološke karakterizacije likova, svojstvo čudesnog da nikoga ne plaši ili začuđuje te polarnost dobra i zla. (Solar, 2001) Elementi bajkovitoga najviše se uočavaju u petnaestom poglavlju, naslovljenom *Dublja čarolija starija od osvita vremena*, gdje glavno obilježje čudesnog predstavlja upravo *Dublja čarolija*

pomoću koje Aslan uskrsne na Kamenom stolu. Još jedna važna značajka bajke jest da je sukob između zla i dobra, Bijele Vještice i Aslana, polariziran. (Ryken i Mead, 2005)

Na samom početku knjige Lewis priču *Lav, Vještica i ormar* posvećuje svome kumčetu Lucy Barfield te u posveti ističe kako je ona već prestara za bajke, ali će jednog dana zasigurno biti dovoljno stara da ih ponovo počne čitati. (Lewis, 2002) Također, u prvoj rečenici prvog poglavlja, Lewis svoju priču započinje na tipičan način kojim započinju bajke za djecu: „Bilo jednom četvero djece ...“ (Lewis, 2002: 7), iz čega možemo iščitati kako je Lewis zaista htio da ta priča za djecu bude bajka.

5.2. Fantastična priča

S aspekta dječje književnosti, naziv *bajka* upotrebljava se za narodne tvorevine čudesnim zgodama i natprirodnim bićima te za umjetnička ostvarenje koja imaju sličnu strukturu, dok bismo termin *fantastična priča* sačuvali za „karolovske“ strukture, s malo modernije oblikovanim maštanjima i snovima. (Diklić i sur., 1996)

Premda priča započinje na uobičajen način kao bajke, *Lav, Vještica i ormar* je po svojoj strukturi dječja fantastična priča. U knjizi Milana Crnkovića i Dubravke Težak „*Povijest hrvatske dječje književnosti od početka do 1955. godine*“ objavljenoj u nakladi Znanje 2002. godine, navodi se kako je ključan trenutak u fantastičnoj priči prijelaz iz realnog u irealno koji se izvodi posebnim postupkom. Taj se prijelaz obično događa prilikom igre, sna, nesvijesti, bolesti i slično. „U fantastičnoj se priči obavlja pomak s neke napete aktualne i uvijek posebne točke u irealno, da je ta irealna stvarnost prizvana, tj. u tom trenutku nastala u dubinskoj vezi s realnošću od koje se polazi, da od trenutka pomaka nameće zakone svoga sustava i da u nesukladnim slikama razotkriva pravu bit stvarnosti. Unutarnja stvarnost, skrivena u ljušturi lažne pojavne stvarnosti, oslobađa se pomakom u irealno, kao div iz priče zatvoren u boci, i razvija u obliku nove pojavne stvarnosti, zasnovane na drugom sustavu funkcioniranja, istine o osnovnom doživljaju, stanju ili tjeskobi.“ (Crnković i Težak, 2002: 24)

Ključan trenutak prijelaza iz realnog u magično u *Lavu*, *Vještici* i *ormaru* događa se tri puta. Prvog puta pri istraživanju kuće profesora Kirka, drugi put u igri skrivača i treći put, kada svo četvero djece dopiše u Narniju, prilikom bijega od odraslih. Colin Manlove u svojoj knjizi *From Alice to Harry Potter: Children's fantasy in England*, opisuje Lewisove *Kronike iz Narnije* kao najslavljenija djela engleske dječje fantastične priče iz sredine dvadesetog stoljeća. Manlove navodi kako *Lav*, *Vještica* i *ormar*, graniči s romanom o životinjama, iako po svojoj strukturi to nije. Razlog tomu jest što su pedesetih godina prošlog stoljeća sve fantastične priče imale ljude kao centralne likove u knjigama, s izuzetkom Lewisovih pričajućih životinja u *Kronikama iz Narnije*. Autor je htio istaknuti da su u pričama o Narniji životinje antropomorfne i dijelom pastoralne koje se tretira kao racionalna bića sposobna za govor. No, romani o životinjama prikazuju životinjski svijet onakvim kakav on jest, ne dajući životinjama ljudske osobine, ne skrivajući njihove nagone i način borbe. Svaka pojačana antropomorfnost prelazi granicu romana o životinjama i postaje pričom. (Crnković i Težak, 2002)

Nadalje, Manlove opisuje *Kronike* kao jedan zatvoren sustav koji nema ili ima jako malo poveznica s ovim svijetom. Narnija je smještena u kršćanskoj bajkovitoj zemlji u koju se ulazi kroz stražnji dio ormara te ima još manje poveznica s Lewisovim prethodnim znanstveno – fantastičnim knjigama nego sa stvarnošću. (Manlove, 2003) U knjizi *The Soul of the Lion, the Witch and the Wardrobe*, Genea Veitha objavljenoj u nakladi Victor, 2005. godine, autor navodi kako je *Lav*, zajedno sa cijelom serijom *Kronika iz Narnije*, klasik unutar fantastičnog žanra. Veith ističe kako, iako po definiciji fantastično znači sasvim izmišljeno, nestvarno, ono može pružiti poseban način razmišljanja o stvarnosti. Drugi način pisanja o nevidljivim istinama koje se ne mogu izreći je preko simbolike, odnosno, kako navodi Veith, preko fantastičnih priča. (Veith, 2005)

Nadalje, Veith uspoređuje Lewisa sa Shakespeareom koji je također pisao fantastične priče, takozvane romantične komedije, koje prate dosljednu strukturu. Na početku, likove upoznajemo u stvarnom svijetu koji je u neredu, gdje se roditelji i djeca okreću jedni protiv drugih, gdje se društvo raspada i gdje ljubav više nije ono što bi trebala biti. Nakon toga likovi napuštaju taj svijet i preplove more kako bi došli na

mitski otok ili odlaze u čarobnu šumu, gdje se događaju neobične i čarobne stvari. Kada se likovi vrate u izvorni svijet, oni više nisu isti. Promijenjeni putovanjem i magičnim događajima kojima su svjedočili oni ispravljaju svoj svijet na bolje. (Veith, 2005) Ovakve fantastične priče piše i sam Lewis. Na kraju svake knjige u Kronikama iz Narnije (osim jedne), djeca se vraćaju u svoj svijet ali promijenjena. Veith povezuje promjenu na djeci nakon povratka kući s čitateljevim povratkom iz Narnije nakon što spuste pročitane knjige i vrate se u pravi, običan svijet. Osjećaj koji smo imali pri čitanju o otkupljenju, posvećenju i slavi, možemo vratiti iz Narnije u našu vlastitu stvarnost.

5.3. Mit o romansi

Beer navodi kako je razlika između romana i romanse sljedeća: roman je više zaokupljen interpretacijom i reprezentacijom poznatog nam svijeta, dok je žanr romanse više zaokupljen njegovim skrivenim snovima. (Beer, 1970) U književnoteorijskoj literaturi, naziv romansa se originalno upotrebljavao za grupu tekstova proizašlih iz francuskog feudalizma 12. stoljeća, a označavao je priče o viteštvu na starom francuskom, romanskom jeziku. Navodi se kako *romanz*, *romancar*, *enromancier*, značilo prevođenje knjiga na narodni jezik ili pisati knjige na narodnom jeziku. Na starom francuskom, *romat* ili *roman*, znači „uglađena romansa u stihu“ i, doslovno, „popularna knjiga“ na narodnom jeziku. Autorica nadodaje da prozni žanr romanse na polju domaće humanistike nije doživio značajniju razradbu. Nekim rječnici čine razliku između romanse i romance, gdje romansu smatraju sentimentalnim ljubavnim događajem, a romancu lirsko-epskom pjesmom. (Kolanović, 2006) Fuchs naglašava kako djela koja u sebi imaju formu romase nisu ograničena samo na ljubavne strategije, već sadržavaju ostale popularne žanrove poput fantastike, znanstvene fantastike, vesterna, špijunskih priča i ostalih žanrova koji sadržavaju idealiziranog heroja koji je ustao protiv društva i čiji je napredak kontinuirano unazađen umetnutim epizodama, odgodama glavne priče. Romani koji u sebi sadržavaju formu romanse temeljeni su na ideji emocionalne pravde. Na kraju dobri budu nagrađeni zato što su dobri, dok loši

bivaju protjerani. Završetak takvih priča trebao bi postići to da se čitatelji nakon pročitano djela osjećaju dobro i ispunjeno te da su emocionalno zadovoljeni optimističnim završetkom. (Fuchs, 2004)

No, od svih definicija žanra romanse najsveobuhvatnija je od Northropa Fryea koji u svojoj knjizi *Anatomija kritike – Četiri eseja* (2000), objašnjava kategoriju romanse. Prema Fryeu, pustolovina je bitan element romanse u kojoj središnji lik, koji nikada ne stari, ulazi iz jedne pustolovine u drugu. Unutar same priče *Lav, Vještica i ormar*, pripovjedač tri puta naglašava početak pustolovine. Prvi put prije pronalaska ormara,¹⁷ drugi put dok su bježali od gostiju i gospođe Macready¹⁸ i treći put kada se pustolovina spominje na samom završetku priče.¹⁹ Frye naglašava kako romansa, jednom kada postigne književni oblik, ima tendenciju ograničavanja na manje pustolovine koje vode ka glavnoj pustolovini koja je obično najavljivana od samog početka priče. Frye tu vrhunsku ili glavnu pustolovinu naziva potragom. Uspješna potraga je potpuni oblik romanse i sadržava tri glavne etape. Prva etapa jest etapa pogibeljnog putovanja i manjih uvodnih pustolovina, druga etapa je etapa odsutne borbe, obično bitka u kojoj junak ili njegov protivnik pogibaju te na kraju treća etapa, etapa uzvišenja junaka. Prema ovim smjernicama prva etapa u knjizi *Lav, Vještica i ormar* je početak manjih pustolovina četvero djece i sam dolazak do Aslana. Djeca u prvoj etapi sudjeluju u nekoliko potraga: prva potraga je za gospodinom Tumnusom kojeg zarobljava Bijela Vještica, zatim slijedi potraga za bratom Edmundom koji ih je izdao te je posljednja potraga ona za lavom Aslanom. Druga etapa je smrt junaka, smrt Aslana na kamenom stolu te njegova borba s Bijelom Vješticom. U posljednjoj etapi uzvišenja junaka četvero djece postaje kraljevima i kraljicama Narnije i slavi se pobjeda dobrog nad zlim.

¹⁷ „Svi su se pridružili Peteru i tako su počele pustolovine.“ (Lewis, 2002: 9)

¹⁸ „Kao da bi itko od nas htio potrošiti pola jutra povlačeći se okolo s gomilom stranih odraslih!“ rekao je Edmund, a ostalo troje je mislilo isto. I tako su pustolovine započele drugi put.“ (Lewis, 2002: 47)

¹⁹ „I ovo je zaista kraj pustolovina koje su započele u ormaru. No profesor je bio u pravu: bio je to tek početak pustolovina u Narniji.“ (Lewis, 2002: 166)

„Likovi su ili za potragu ili protiv. Ako pomažu, idealizirani su i naprosto viteški ili čisti; ako odmažu, karikirani su i naprosto nitkovi ili kukavice“ (Frye, 2000: 222) Prema Fryeu „potraga koja uključuje sukob pretpostavlja dva glavna lika, protagonista ili junaka i antagonistu ili neprijatelja. Neprijatelj može biti običan čovjek, ali što se romana većma bliži mitu, junaku se pridaje sve više atributa božanstva a neprijatelj sve više preuzima demonska mitska svojstva.“ (Frye, 2000: 213)

Unutar priče zloj Bijeloj Vještici ne samo da se pridaju demonska mitska svojstva već za vrijeme ručka dabrovi djeci objašnjavaju tko je Bijela Vještica te napominju kako ona nije ljudsko biće već pravi potomak demona i diva. „U njoj nema ni kapi prave ljudske krvi.“ (Lewis, 2002: 74-75) Nadalje Frye pojašnjava sukob unutar romana i navodi kako je karakteriziran cikličkim kretanjem prirode. U skladu s ljudskim asocijacijama antagonist je uvijek povezan s sjalovošću, tamom i hlanom zimom dok je protagonist povezan sa snagom, mladošću svjetlošću i toplinom proljeća. Zima je u Narniji plod Vještice čarolije, a dolazak proljeća direktno je povezan s povratkom Aslana. Frye navodi kako romana ima šest razlučivih faza koje u životu romantičnog junaka tvore ciklički slijed. (Frye, 2000)

Mit o rođenju junaka

Prema Fryeu u prvoj fazi česta je potraga za djetetom koje mora biti skriveno, element lažne majke, slavne okrutne mačeha i pravog oca koji se vodi kao mudri starac ili učitelj. Sukladno tome u *Lavu, Vještici i ormaru* Bijela Vještica je u potrazi za djecom koja su skrivena te se Edmundu lažno predstavlja kao brižna majka bez djece obećavajući da će ga učiniti kraljevićem, a lik oca inkarnira Djed Mraz u Narniji i profesor Kirke u stvarnom svijetu.

Nevina mladost junaka

U drugoj fazi Frye navodi kako ta faza u književnosti ima određen opis krajobraza, „...obično ugodan šumski krajolik, pun proplanaka, sjenovitih dolina, s potocima koji mrmore,...“ (Frye, 2000: 227) Fryeov opis krajolika po mnogočemu se poklapa s izgledom Narnije prije zime, dolaska Bijele Vještice na vlast.

Tema potrage

Faza potrage je izrazito naglašena u Lewisovoj priči. Četvero djece se nekoliko puta upušta u potragu, kao što je već ranije spomenuto – prvo za gospodinom Tumnusom, zatim za svojim bratom Edmundom i na posljetcu za Aslanom, kraljem šume.

Obrana integriteta nevinog svijeta pred nasrtajem iskustva

„Središnja slika u toj fazi romanse je opkoljeni zamak...” (Frye, 2000: 229) Ovim Fryevim opisom odgovara opis Vješticeg dvorca Cair Paravela zaštićenog velikim zidom kojeg kasnije ruši dobri div svojom toljagom.²⁰

Povlačenje iz radnje ili njezin nastavak

Petoj fazi, prema Fryeu, odgovara idilično viđenje iskustva odozgor, pri čemu kretanje prirodnog ciklusa ima istaknuto mjesto. U skladu s tim nakon krunidbe četvero djece, Aslan se povlači i odlazi iz Narnije, a gospodin Dabar upozorava djecu da lav ne voli biti sputavan te da će se vraćati i ponovo odlaziti. „On je divlji, znate. Nije to neki pitomi lav.“ (Lewis, 2002: 161)

Penseroso

Šesta faza ujedno je i posljednja faza romanse. Frye navodi kako *penseroso* faza obilježava završetak kretanja od aktivne do kontemplativne pustolovine. Priča *Lav, Vještica i ormar* završava povratkom djece u stvarni svijet i razgovorom s profesorom Kirkeom čime završava njihova pustolovina.

²⁰ „U sljedećem trenutku činilo se da se cijeli svijet preokrenuo naglavce, a djevojčice su se odjećale kao da su utrobu ostavile za sobom; jer lav se spremao za veći skok no ikad do tada, a onda je skočio – premda bi se to prije moglo nazvati letom nego skokom – ravno preko zida koji je čuvao dvorac.“ C. S. Lewis, *Lav, Vještica i ormar* (2002: 146)

6. KRŠĆANSKI ELEMENTI UNUTAR KNJIGE LAV, VJEŠTICA I ORMAR

Fantastične priče poput *Lava*, *Vještice i ormara*, pomažu nam zamisliti kretanje izvan uskih granica ovog prečvrstog svijeta koji se tako često čini bez smisla i nade. Najbolje fantastične priče daju nam osjećaj da postoji nešto više od surove stvarnosti, nešto lijepo i nezemaljsko, možda ishodište našeg istinskog duhovnog doma, uvid u svetost. (Veith, 2005) Ključan trenutak Lewisova putovanja od ateizma do vjere dogodio se kada je kupio knjigu na željezničkoj stanici pod nazivom *Phantasies* (*Fantazije*). Knjigu je napisao kršćanski autor iz 19. stoljeća, George MacDonald, čije knjige čitatelji i danas smatraju zadivljujućima. Ova knjiga je imala dramatičan učinak na Lewisa dajući mu uvid u nešto izvan željezničke stanice i vlastitog grubog života, osjećaj tajanstvenog, dobrog i snažnog u njemu. Lewis ističe kako je upravo ta knjiga krstila njegovu maštu. (Lewis, 1966) Mnogi čitatelji mogu reći isto o Lewisovoj knjizi *Lav, Vještica i ormar*, koja je pomogla preobratiti nebrojene ljude na vjeru te još više ljudi pomogla da zadrže vjeru i duhovno rastu. (Veith, 2005)

Od dana kada je objavljena priča *Lav, Vještica i ormar*, kritičari se spore oko pitanja; je li *Lav* zapravo alegorijska priča o kršćanstvu. Unutar same priče ima mnogo elemenata koje možemo indirektno ili direktno povezati s Biblijom, poput Aslana, kralja koji žrtvuje svoj život za spas Edmunda i za spasenje Narnije, činjenica da djecu unutar knjige nazivaju Adamovim sinovima i Evinim kćerima, Bijelu Vješticu Lewis opisuje kao potomak braka između Adama i njegove prve žene i mnogih drugih biblizama. Nesumnjivo je da *Lav, Vještica i ormar* nije samo priča za djecu te da se unutar knjige kriju odgovori na mnoga postavljena pitanja. Mnogi kritičari koji su istraživali Lewisove radove kažu da sam Lewis nikada nije potvrdio *Lava* kao alegoriju, ali je jednom rekao sljedeće: „Što bi se dogodilo ako pretpostavimo da uistinu postoji svijet poput Narnije, da je, poput našega, pošao u krivom smjeru te da Krist želi ući u taj svijet i spasiti ga?“ (Lewis, prema Balta 2006: 12) Priča o Narniji odražava kršćansku povijest spasenja: *Čarobnjakov nećak* govori o stvaranju Narnije i ulasku zla (Bijele Vještice) u Narniju; *Lav, vještica i ormar* aludira na dolazak Krista, njegovu smrt i

uskrснуće; *Kraljević Kaspijan* govori o tome kako je istinska vjera ugrožena te zatim ponovo uspostavljena, dok *Posljednja bitka*, zadnja knjiga, opisuje kako je lik „Antikrista“, Majmun Shift, pokušao preuzeti vlast u Narniji, što dovodi do Aslanova drugoga dolaska i ponovnog spasenja. (Balta, 2006)

Iako sedmologija *Kronike iz Narnije* nije napisana kao izvorno kršćansko djelo nedvojbeno jest da u njima nalazimo kršćanske motive. No, djeca sigurno neće primijetiti skrivenu simboliku iza Narnijskih likova, njima je ovo tek uzbudljiva priča u kojoj junaci pobjeđuju i gdje je još jednom dokazano da će dobro uvijek nadjačati zlo. (Balta, 2006) U ovome poglavlju osnova će biti Biblijski motivi koji su podijeljeni na motiv uskrснуća Aslana kao alegoriju Krista te ostale sporedne motive unutar priče.

6.1. Aslan

Lewisova zamisao bila je olakšati djeci prihvaćanje kršćanstva jednog dana kada ga susretne kasnije u životu. Nadao se da će se tada mutno prisjetiti na donekle slične priče koje su godinama ranije čitali i uživali u njima. „Pokušavam predkrstiti dječju maštu.“ (Sayer, 1988, prema Veith, 2005: 21) Na pitanje je li Aslan alegorijski prikaz Isusa Krista, u svojim pismima Lewis je jednom napisao sljedeće: „Kada bi Aslan predstavljao nematerijalno božanstvo, on bi bio alegorijski lik. U stvarnosti, međutim, on je imaginaran lik koji daje odgovor na jednako tako imaginarno pitanje: „Kakav bi Krist mogao biti kada bi doista postojao svijet poput Narnije i kada bi se odlučio utjeloviti, umrijeti i uskrsnuti u tome svijetu kao što je to učinio u našem?“ To uopće nije alegorija. Utjelovljenje Krista u nekome drugom svijetu samo je puka pretpostavka: ali prihvatimo li pretpostavku, on bi bio stvarno tjelesno biće u tom svijetu jednako kao što je Krist bio u našem, a Aslanova smrt na Kamenom Stolu bila bi stvaran fizički događaj ništa manje nego li Kristova smrt na Kalvariji.“²¹ (Lewis, prema Brazier, 2009: 62)

²¹ Letter of 29 December 1958, in C. S. Lewis, *The collected letters of C. S. Lewis*, ed by Walter Hooper, 3 vols. (San Francisco, 2004-7), 3:1004-5.

Kao što smo utvrdili, Aslan je božanstvo unutar svoga svijeta, ali ne nužno i alegorijsko predstavljanje našeg razumijevanja Boga. Kao takav Aslan ima božanske osobine, moć autoriteta, strahopoštovanja i same svetosti. On jednostavno odiše ljubavlju i normalna je ljudska reakcija da ga se voli. Iako uvelike podsjeća na Krista, ne postoji jednoznačna korespondencija s Isusom, stoga Narnija nije alegorija. Ako bismo umjesto alegorije pretpostavili da je priča analogija, mogli bismo Aslana uspoređivati s Isusom i vidjeti dosta sličnosti, ali jednako tako i mnogo različitosti. (Brazier, 2013) Potvrdu Brazierovih riječi možemo pronaći u sedmom poglavlju *Lava* kada djeca upoznaju gospodina i gospođu Dabar gdje saznaju za Aslana i stanje u Narniji. Nadalje, Lewis opisuje kako se tko od djece osjećao kada su prvi put čuli Aslanovo ime te opisuje Edmundov nalet zagonetnog straha. Upravo kao da se govori o kakvom božanstvu čije je ime toliko sveto da na sam spomen zadrhtite, djeca, osim Edmunda, odjednom osjećaju nalet sreće i strahopoštovanja.²² Aslan na početku ne ulazi u priču kao punopravni lik, već o njemu s djecom raspravlja gospodin Dabar, pripremajući čitatelja na ono što dolazi. To je zapravo „trik“ među pripovjedačima poznat kao odgođeni ulazak heroja. To stvara određen osjećaj predviđanja, tako da kada se junak na koncu stvarno pojavi, čitatelji su već osvojeni. (Ryken i Mead, 2005)

U svojim pismima djeci Lewis je jednom napisao sljedeće, odgovorivši na pitanje – ima li Aslan drugo ime: „Što se tiče Aslanova drugog imena, želim da ga pogodiš. Prisjeti se, ima li tko u našem svijetu koga izravno povezujemo s dolaskom Djeda Mraza, netko tko je rekao da je sin Velikog Cara, tko je dao sebe za grijehe drugih, kome su se rugali i koji je umro od ruku zlih ljudi, koji je oživio i o kome se ponekad govori kao o janjetu. Zar doista ne znaš njegovo ime u ovome svijetu? “ (Lindskoog, 1973, prema Sammons, 1979: 75) Iako je sam Lewis rekao da Aslan nije alegorija Isusa

²² Riječ je o ulomku u kojemu djeca prvi put čuju Aslanovo ime: „Nitko od djece nije znao tko je Aslan, ništa više nego što vi to znate; no, u trenu kada je Dabar izgovorio te riječi, svi su se odjednom osjetili drugačije. Možda vam se katkad u snu dogodilo da netko kaže nešto što ne razumijete, no u snu se čini da te riječi imaju neko silno važno značenje – ili zastrašujuće, kojim se cijeli san pretvara u noćnu moru, ili pak neko ugodno značenje, suviše lijepo da bi ga se moglo pretvoriti u riječi, značenje od kojega san postaje toliko prekrasan da ga se sjećate cijeloga života i uvijek želite ponovo ući u njega.“ (Lewis, 2002: 63)

Krista, nedvojbeno je da u ovome pismu govori upravo o njemu. U cijeloj sedmologiji Narnijskih kronika, Aslan nam svojim riječima i djelima indirektno nagoviješta tko je on u našem svijetu. Primjerice, u *Plovidbi broda Zorogaza* Aslan tješi Edmunda i Lucy govoreći kako će ga sigurno ponovo sresti, ali pod drugim imenom. Riječ je o posljednjem poglavlju u kojemu djeca saznaju da se više nikada neće vratiti u Narniju. „No tamo imam drugo ime. Morat ćete me naučiti prepoznati pod tim imenom. Upravo zato ste i došli u Narniju, da biste me mogli, upознаvši me ovdje malo, ondje upoznati bolje.“ (Lewis, 2003: 207-208) Aslan ima mnoge Kristove osobine i obavlja djela koja odgovaraju Kristovim otkupiteljskim djelima. Te aluzije i korespondencije dolaze u svijest onoga tko čita, te je zadaća čitatelja da ih prigrli, a ne potisne, jer su one namjeravani dio značenja priče. (Ryken i Mead, 2005)

U priči *Lav, Vještica i ormar* postoji mnogo elemenata koje nesumnjivo podsjećaju na djelove Isusova života opisanim u Svetom pismu. Tako je Aslanov povratak u Narniju, nakon 100 godina izbjivanja, u izravnom odnosu s dolaskom Djeda Mraza, a nakon što Djed preda Adamovim sinovima i Evinim kćerima darove, pozdravlja ih riječima: „Sretan Božić! Živio pravi kralj!“ (Lewis, 2002: 100) Scena dolaska Djeda Mraza ima veoma važnu simboličku funkciju. Dolazak Božića odnosi se na dolazak pravog kralja Narnije. Stoga, bez sumnje, Lewis ističe pravo značenje prekida vječne zime u Narniji što lika Aslana u čarobnom svijetu čini istovrijednim s Kristom u stvarnom svijetu. Međutim Aslanova žrtva za Edmunda i njegovo oživljenje na Kamenom Stolu najvažniji je trenutak u priči i ujedno osnova čitavog zapleta. Edmund je, pristavši na Vještičje prijedloge i jedući začaranu hranu, pristao biti grešnikom i stati na stranu zla. „Tko čini grijeh, od đavla je jer đavao griješi od početka.“ (Ivan 3:8) Zakonom Dublje Čarolije svi koji počinu grijeh pripadaju Bijeloj Vještici koja u priči simbolizira Sotonu, a svaka izdaja kažnjava se smrću. No Aslan ne pristaje samo umrijeti zbog Edmunda, već za njega i na njegovu mjestu – Kamenom Stolu koji predstavlja zakon čineći ga istovrijednim s kamenim pločama koje je Mojsije donio sa Sinaja po Božjoj zapovijedi. Odlučivši pristati na pogubljenje zbog Edmundovih grijeha, Aslan čini ono što je Isus napravio za čovječanstvo. Znajući da će biti pogubljen, spuštene glave i podvijena repa Aslan se polako kreće prema Kamenom Stolu. Vidjevši to, Lucy i Susan odlaze k njemu praveći mu društvo dio puta. Poput

Krista koji je u noći uhićenja čeznuo za društvom, usamljenom i tužnom Aslanu godi društvo djevojčica koje ga tješe držeći ruke na njegovoj grivi i milujući ga poput mačke. Nakon dolaska do Kamenog Stola, prije čina žrtvovanja, bića iz Vještice vojske svežu Aslana, baš poput Krista, iako se on, kao i sam Krist pred uhićenje, ne buni i ne opire. Tada, Bijela Vještica dolazi do nove zamisli. Kao najveći čin poniženja, lavu režu njegovu bujnu grivu te ga udaraju, pljucaju i rugaju mu se.

Veith navodi kako je ta scena paralelna s Kristovom scenom bičevanja, gdje Isusa pred bičevanje ponižavaju skidanjem pred gomilom, dok su njegovi prijatelji i ostali koji ga ljube, bespomoćni. Upravo kao Lucy i Susan koje nemoćne iz grmlja promatraju Aslanovo žrtvovanje. Kada ubiju Aslana, Bijela Vještica i njezina vojska odlaze s mjesta umorstva a dvije djevojčice dolaze čuvati njegovo tijelo skidajući mu s njuške uže koje su zlobnici tako čvrsto svezali. Kako se noć bliži kraju i dolazi zora, djevojčice, da bi se ugrijale, šetaju po čistini kada iza sebe začuju silan prasak. Okrenuvši se, ugledaju Kameni Stol raspuknut i prazan te pomisle kako je netko ukrao tijelo, nakon čega Lucy brizne ponovo u plač. Trenutak kasnije, iza sebe začuju Aslanov glas, te se okrenu i spaze Aslana živog. Još jednom, Lewis je usko povezo priču s biblijskim prikazima o Isusovom uskrsnuću. Žene dolaze da pomažu Isusovo tijelo u rano jutro kada potres podiže grob a anđeo otkotrlja kamen, otkrivajući da je Kristovo tijelo nestalo. Žene, poput Lucy i Susan, prvo pretpostave da je netko uzeo tijelo. Dok Marija Magdalena plače u očaju, čuje Isusov glas iza sebe, okreće se i pronalazi Isusa živim. Evanđelje naglašava kako uskrsli Isus nije duh. On jede, a njegovi učenici ga dodiruju da bi se uvjerali da je živ. U Narniji, dvije djevojčice pitaju Aslana je li on duh, na što Aslan, bivajući lav, poput kakve mačke, polije Susan po čelu. Lewis je oblikovao Aslana prema onome što je mislio i znao o Isusu Kristu, ali i sama Biblija u najranijim proročanstvima Svetog pisma koristi lava kao simbol za Krista. Upravo poput Krista koji je ujedno istinski čovjek i istinski Bog, u svijetu pričajućih životinja Aslan se ponaša kao uzvišeno božanstvo ali i kao velika mačka, loveći svoj rep i igrajući se s djevojčicama nakon što ponovo oživi na Kamenom Stolu. (Veith, 2005) Njegova žrtva za Edmunda i ponovno oživljenje osnova je čitavog zapleta priče *Lav, Vještica i ormar*, koja bez sumnje podsjeća čitatelje na Kristovo raspeće i uskrsnuće. Premda ta dva događaja nipošto nisu ista, čitateljima pružaju nov način razumijevanja

Kristova ispaštanja i ponovnog rođenja. „U onome trenu kada dobrovoljna žrtva koja nije počinila izdajstvo, bude ubijena umjesto izdajnika, Kameni Stol će se rasprsnuti, a sama Smrt početak će djelovati unatrag.“ (Lewis, 2002: 144) Prema Novozavjetnom zakonu, zakonu ljubavi, kada se Krist žrtvuje za čovječanstvo, Starozavjetni zakon se raspukne. Božji zahtjev tada je ispunjen, naplaćen i nakon toga smrt više nema prava na čovjeka, samo Bog ima. No iako je, za razliku od Kristove žrtve na Kalvariji, Aslanova žrtva prema Edmundu bila osobna, Aslan bi umro za bilo čiji grijeh, jednako kao što bi Krist umro za grijeh samo jednog čovjeka. (Sammons, 1979)

Dok ipak postoje određene alegorijske korelacije između Aslana i Isusa Krista, sama priča pouzdano ukazuje na to gdje postoje relevantne paralele između njih. Alegorizirati priču da se praktički sve pojedinosti odnose na događaje u Kristovom životu krši Lewisove namjere. Kao čitatelji moramo, prije svega, započeti s prihvaćanjem Aslana kao fiktivnog životinjskog lika u fantastičnoj priči. Čitatelj mora dopustiti simboličkim značenjima da isplivaju prirodno u ovom zamišljenom liku i ne smiju se nametati vanjskim okvirima koji zahtijevaju da svaki detalj priče ispoljava kakvo kristološko značenje. (Ryken i Mead, 2005)

6.2. Bijela Vještica

Suština radnje svake priče je sukob. Sukob radnje gotovo uvijek je varijacija motiva dobra protiv zla. Stoga, simbolizirajući sveukupno zlo na ovom svijetu, Bijela Vještica jednako je važna za priču kao i sam Aslan. Dostojan protagonist radnje zahtjeva dostojnog antagonista. Slike zla važne su u pričama ne samo iz književnih razloga. Dobra književnost, za razliku od plitke književnosti koja krivo predstavlja život, točno opisuje ono što znamo da je istina iz ljudske stvarnosti i iskustva. U stvarnome svijetu, kao i u fiktivnome, zlo je moćno i uvjerljivo, stoga dobar pripovjedač i pisac, poput Lewisa, treba stvoriti uvjerljive slike zla. Umanjiti zlokobne osobine Bijele Vještice značilo bi umanjiti Aslanove osobine, kao što Lewis možda upućuje u samom naslovu knjige *Lav, Vještica i ormar*. (Ryken i Mead, 2005) U knjizi Bijela Vještica simbolizira Sotonu, a priča istražuje simbol onoga što Biblija kaže o

Sotoninom vladanju u palom svijetu, kako nas iskušava, zarobljuje i kako je poražen od Isusa Krista koji nas oslobađa ropstva. (Veith, 2005) Kada Lucy pita gospodina Tumnusa tko je Bijela Vještica, on joj odgovara da je ona zaslužna za vječnu zimu u Narniji koja traje već 100 godina. Kako navodi Lewis u svojoj priči, jedina dobra stvar kod zime je Božić. Činjenica da se najradosniji blagdan godine događa u depresivnim dubinama zime, simbolična je sama za sebe. No, pod vlašću Bijele Vještice, čaroban svijet Narnije je svijet u kojemu Krist još nije stigao. „Uvijek zima, a nikada Božić.“ (Lewis, 2002: 21) Te, na prvu, jednostavne riječi promijenjene su simbolikom. U *Čarobnjakovom nećaku* opisuju se detalji stvaranja Narnije, ali i njezina pada. U knjizi je objašnjeno kako je Bijela Vještica iz carstva Charn ušla u Narniju zbog jednog Adamovog Sina, mladog profesora Kirka. Još jednom, zbog čovjeka, zlo iz palog svijeta nastanilo se u tek stvoren čaroban svijet Narnije. Kako saznajemo u *Čarobnjakovom nećaku*, pravo ime Vještice je Jadis. (Lewis, 2001) Premda se ne zna podrijetlo imena Jadis, moguće je da je Lewis smislio zabavnu igru riječi, jer, kako je ranije navedeno, „aslan“ je perzijska riječ za lava, dok je perzijska riječ za vješticu „jadu“.²³ Vještica je u obje knjige opisana kao iznimno lijepa i visoka, ali oholog i hladnog lica. Pri upoznavanju Dabrova, gospodin Dabar kazuje djeci kako Bijela Vještica u sebi nema ni kapi ljudske krvi.²⁴ Opisana je kao potomak diva i Adamove prve žene, Lilith. U starožidovskoj predaji Lilith je ime prve žene koja je, za razliku od Eve, nastala od zemlje kada i prvi muškarac. Kako su oboje načinjeni od zemlje, Lilith se smatrala ravnopravnom muškarcu. Prema legendi, nakon svađe, Lilith je pobjegla iz Edena odbivši se pokoravati Adamu, što ju je učinilo jednom od demona. Lilith simbolizira mržnju prema braku i bračnim parovima, a nazivaju je još i vampirskom nimfom radoznalosti. Smatra se Evinom neprijateljicom koju kletve sprječavaju da izađe iz morskih dubina kako ne bi ometala živote muškaraca i žena. (Chevalier i Gheerbrant, 1983) Kako je Jahve proveo svoju prijetnju nad Lilith da će stotinu njezine djece

²³ Jadis. Pribavljeno 15. 04. 2018., sa

<https://www.behindthename.com/name/jadis/submitted>

²⁴ „No ona nije Evina Kći. Ona potječe od prve žene vašeg oca Adama, one koju su zvali Lilith. A Lilith je pripadala demonima. Odatle Vještica potječe s jedne strane. A s druge pak od divova. Ne, ne, u njoj nema ni kapi prave ljudske krvi. I zato je do srži pokvarena.“ (Lewis, 2002: 74-75)

dnevno umirati, ona se zaklinje da će se osvećivati svoj novorođenčadi i svoj maloj djeci, te po vjerovanju, jedino amajlija na kojoj su napisana imena triju anđela koji su je progonili u bijegu mogu štititi od zle Lilith. (Solar, 2003)

Kada Edmund prvi put kroči u Narniju, ne znajući tko je Bijela Vještica, ona mu se predstavi kao Narnijska kraljica koja će ga učiniti kraljevićem. Prvo što Edmund primijeti na Vještici je njezina visina i nadljudska ljepota. Ovdje je još jednom predstavljen sukob između izgleda i stvarnosti. Sotona i Vještica su prema svojoj prirodi grozna čudovišta zle naravi, ali izgledom djeluju atraktivno, uvjerljivo i dobro. Poput Sotone koja se prurušava u anđela svjetlosti, Bijela Vještica prezentira sebe kao majku bez sina, nudeći Edmundu cijelu Narniju u zamjenu za njegove sestre i brata. Veith zaključuje kako je razumljivo da je Vještica lijepa tjerajući čovjeka na grijeh svojim obećanjima, no ona je uzurpator a ne tvorac i izvor sve vlasti već buntovni prkosni egoist, tiranski diktator koji vlada silom zbog vlastitog probitka. (Veith, 2005) Bijela Vještica je mnogo više zlog ljudskog lika. Kako navode Ryken i Mead slika njezinog lika bi se previše proširila da je se naziva Sotonom, iako ona to simbolizira, no njen lik nedvojbeno ima demonske aspekte. Njezin lik je, kako ističu Ryken i Mead utjelovljenje zla u univerzumu, stoga je ona mnogo više od zle individue koja posjeduje velike moći. Bijela Vještica naziva sebe kraljicom Narnije, no njezine moći se protežu mnogo više od moći ljudske kraljice. Najuočljiviji znak njezinog nadnaravnog zla je mogućnost da pretvara živa bića u kamen. Veliki dio njezinog emocionalnog učinka na čitatelje zlokobna je kvaliteta koju predstavlja njezin potencijal da uništi dobre likove. Obraćajući pozornost na emocije prilikom čitanja, čitatelj osjeća njezin identitet kao figuru zla. (Ryken i Mead, 2005) Kada spazi Edmunda po prvi put, Bijela se Vještica jedva suzdržava da ga ne pretvori u kamen, međutim u zadnjem se trenutku zaustavlja. Nudi Edmunda toplim napitkom i rahat-lokumom. Edmund žudi za Vještičjim rahat-lokumom i učinit će sve kako bi dobio još. Ono što Edmund ne shvaća jest da je rahat-lokum začaran i da svatko tko ga jednom kuša želi još, takvi su grešni užitci. Grešnici koji probaju začaranu hranu mogli bi ju jesti sve dok ih ne bi ubila, a Edmund ne shvaća da je postao ovisan jednom kada ga je probao. Ovisnici, kako navodi Veith, razvijaju toliku žudnju da će lagati, krasti, pa čak i ubiti samo da se dočepaju još jedne porcije. Veith uspoređuje želju za rahat-lokumom s ovisničkom željom za drogom ili

alkoholom, no i manje dramatični grijesi imaju svojstva rahat-lokuma. Slično kao i sa začaranom hranom, čovjek se može prejesti mržnjom, ponosom, pohlepom ili pak zavisti a svi ti egoistični užici vode do drugih, gorih grijeha. Ti grijesi čine robove od onih koji ih počinjavaju, iako njihova podčinjenost može započeti osjećajem slobode i užitka, grešnici nisu slobodni. Ovisnici, poput Edmunda, začarani Sotoninom magijom ne mogu samo odlučiti prestati biti ovisni, a ovisnost ih vodi sve dublje u samouništenje, poput Edmunda koji je za rahat-lukom odlučio izdati svoju obitelj. Tim činom Edmund postaje vlasništvo Bijele Vještice, kao što svi grešnici pripadaju Sotoni. (Veith, 2005)

6.3. Aslanov dah

Disanje je potreba i tajna za čovjeka. U toj funkciji dah nazire tajnu života. Imati daha, znači imati hrabrosti, kreativnosti i snage, tako dah označava energiju koja se može oblikovati na različite načine. (Cognac, 2002) Na hebrejskom i grčkom, riječ „duh“ u suštini je ista riječ za dah i vjetar. Prema tome, Biblija često govori o Svetom Duhu u smislu tih značenja riječi. To su teološke preciznosti prikazujući Duha Svetoga kao dah Božji. (Veith, 2005)

U Narniji, Aslanov dah, kada poliže djevojčice kako bi dokazao da je živ, u ulozu je Duha Svetoga čija je zadaća uvjeriti ljude da vjeruju. Aslanova rika, nakon uskrснуća, toliko je jaka da savija drveća u blizini, poput Duha Svetoga koji je napokon pušten. Scena buđenja skamenjenih likova dahom u Vješticijem dvorcu označava Božji dah koji udahnuje novi život, Duha Svetoga, ljudima i životinjama. Aslanov dah, Duh Sveti, vraća u život one koji su bili mrtvi. (Veith, 2005) „Skočio je do kamenog lava i dahnuo prema njemu. Zatim se, ne čekajući ni trena, naglo okrenuo (...) pa je dahnuo i prema kamenom patuljku (...), brzo se okrenuo u stranu da bi se pozabavio kamenim zecom sa svoje desne strane, a onda odjurio do dvojice kentaura.“ (Lewis, 2002: 147) Kada Aslan udahne novi život u kipove, čini ono što je Bog učinio kada je stvorio prvog čovjeka. „U nosnice mu udahne dah života. Tako postane čovjek živa duša.“ (Knjiga Postanka 2:7) Nakon što je Aslan oživio sve životinje i mitska bića u vrtu, Lewis opisuje njihov

povratak u život kao plamen koji sagorijeva komad papira. No umjesto da se pretvore u pepeo, kamen se pretvori u živuće životinje. Nakon što ih oživi, Aslan podsjeća sva bića kako moraju pomoći ostalima u bitci protiv Bijele Vještice i njezine zle vojske. (Balta, 2006) Još jednom značenje Lewisove riječi možemo pronaći u Bibliji. „Jahvinom su riječju nebesa sazdana i dahom usta njegovih sva vojska njihova.“ (Psalam 33:6) Na sličan način kršćanin, po svojoj potvrdi na krštenju, pozvan je boriti se protiv tijela, svijeta i zla. (Balta, 2006)

6.4. Bitka

Opravljanje vjerom nije kraj kršćanskog života nego tek početak. Također, stalna je sila koja puni energijom za ono što dolazi kasnije. Bog nas ne uzima sa svijeta nakon spasenja, već nas šalje natrag u svijet jače i pripremljenije. On ne odnosi sve naše probleme, iskušenja i sukobe, već ih pretvara u priliku za duhovni rast. To je doktrina posvećenja. U ovom procesu, čovjek živi svoj život sa svim usponima i padovima, uspjesima i neuspjesima. Kroza sve to čovjek raste u svetosti. Priča *Lav, Vještica i ormar*, dramatizira kako je Krist osvojio naše spasenje umrijevši za nas. (Veith, 2005) Knjiga *Lav Vještica i ormar* daje nagovještaj eshatona, konačnog kraja s njegovim uništenjem zla i trijumfom dobra. Sam svijet Narnije dvosmislen je i predstavlja izvjesnu misteriju. Dok, prilikom čitanja, putujemo s djecom kroz Narniju promatramo metafore ljudskog stanja, a sama priča na mnoge je načine analogna životu na zemlji. (Ryken i Mead, 2005)

Nakon što Bijela Vještica ubije Aslana, opisuje se bitka između dobra i zla. Peter i Edmund, dva Adamova sina, predvode Aslanovu vojsku dobra, dok Vještica predvodi vojsku zla. Edmund, istrgnuvši njezino žezlo pomoću kojeg Vještica pretvara bića u kamen, razbija Sotoninu moć da otvrdne ljudska srca. Naziv za priču koja opisuje ovakvo ratovanje je grčka riječ *psihomahija* označavajući duhovnu borbu. Tradicija psihomahije u pozadini je popularnih priča o ratovanju između dobrih i loših, i zajednička je tema u pričama o borbi između dobra i zla. Lewis nastavlja ovu tradiciju, međutim, s bitkom odmah nakon Aslanovog spašavanja, daje joj jasan teološki

kontekst posvećenja. Iako je bitka teška i ishod izgleda nesiguran, pobjeda je već ostvarena, a Aslan i njegovi nekad kameni sljedbenici jure u pomoć Adamovim sinovima. Bitka simbolizira ljudsku bitku za spasenje. Čak i nakon Aslanove smrti i uskrsnuća, bitka se mora odviti, kao što se i nakon Isusove smrti i njegova uskrsnuća, bitka protiv zla nastavlja za spasenje čovječanstva. Ovakva simbolika snažna je poruka vjere za nastavak borbe protiv Sotone čak i nakon spasenja. (Veith, 2005) Veith ističe kako borbom protiv zla Adamovi sinovi i Evine kćeri učvršćuju svoju vjeru. Nakon što se vrate iz Narnije u stvarni svijet, oni su na prvu ostali nepromijenjeni, istog izgleda, ali iznutra pobuđeni vjerom – snažniji i zreliji. Putovanje kroz Narniju Veith naziva putovanjem kroz vjeru. Ryken i Mead bitku između Bijele Vještice i Aslana nazivaju teološkom stvarnošću koja se proteže kroz cijelu knjigu simbolizirajući veliki duhovni sukob između dobra i zla. Biblija stvara podtekst za ovu nit priče, jer priča o kozmičkom sukobu daje strukturu i organiziranost Bibliji od početka do kraja. U posljednja dva poglavlja, čitatelj intuitivno upija radnju u duhu u kojem čitamo biblijsku knjigu Otkrivenja, s njenim slikama konačnog kraja. Ponovno pretvaranje kipova u živa bića, masovna odlučna posljednja bitka, krunidba Adamovih sinova i Evinih kćeri u velikoj dvorani i na posljatku život djece u velikoj radosti sa sjećanjem na život u ovome svijetu poput sna, na čitatelja ostavlja snažan eshatološki dojam. (Ryken i Mead, 2005)

6.5. Svjetiljka

Prisustvo svjetiljke u priči *Lav, Vještica i ormar* od iznimnog je značaja, jer za Petera, Susan, Edmunda i Lucy pustolovine u Narniji počinju i završavaju upravo s njom. Objašnjenje zašto se ulična svjetiljka nalazi usred šume, Lewis je dao u *Čarobnjakovom nećaku*, opisujući stvaranje Narnije kada je tlo bilo toliko plodno da sve što padne na zemlju iznikne poput biljke. Tako je Jadis, Bijela Vještica, prilikom prvog posjeta Narniji, ispustila komad željeza što ga je bila otrgnula s Londonske ulične svjetiljke iz čega je poput cvijeta u Narniji izrasla ulična svjetiljka koja neprekidno daje svjetlost. (Lewis, 2001) Također, svjetiljka u snijegom prekrivenoj šumi s faunom koji

nosi kišobran prva je Lewisova vizija prema kojoj je nastala priča *Lav, Vještica i ormar* a kasnije i ostale knjige iz serijala Narnijskih kronika. (Sammons, 1979) Kada se, već kao odrasli ljudi, djeca ponovno susretnu sa svjetiljkom ona u njima budi osjećaj promjene. „Iz mogega uma ne izlazi pomisao da nas, ako pokraj ovog stupa i svjetiljke prođemo, čekaju čudni doživljaji ili neka druga velika promjena u životu“ (Lewis, 2002)

Simbol svjetiljke povezuje se sa simbolikom značenja svjetlosti. U kršćanskim običajima darivanje i paljenje svijeća simbolizira ujedno ljubav, žrtvu i prisutnost. U Starom zavjetu o svjetlosti se govori kao o Božjem daru ljudima, a sama svjetlost koju svjetiljka daje uvijek simbolizira spas, sreću i život dobiven od Boga koji je sam svjetlost. Kršćanska se simbolika svjetla nadovezuje na starozavjetnu. (Chevalier i Gheerbrant, 1983) Isusa se u Novom zavjetu naziva svjetlom svijeta, kao i njegove učenike kojima je Bog zasvijetlio u srcima. „Isus im zatim ponovo progovori: Ja sam svjetlost svijeta; tko ide za mnom, neće hoditi u tami, nego će imati svjetlost života.“ (Ivan 8:12) „Vi ste svjetlost svijeta“ (Matej 5:14) Svjetlost, odnosno svjetiljka, simbol je božanskog u ljudima, stoga se o svjetlosti kazuje da, poput Narnijske ulične svjetiljke, služi kako bi ljudima obasjala pravi put bez tame. „I život bijaše ljudima svjetlost; i svjetlo u tami svijetli i tama ga ne obuže.“ (Ivan 1:4, 5) „Niti se užije svjetiljka da se stavi pod posudu, nego na svijećnjak da svijetli svima u kući. Tako neka svijetli vaša svjetlost pred ljudima da vide vaša dobra djela i slave Oca vašega koji je na nebesima.“ (Matej 5:15, 16) Svjetiljka u priči djeci služi kao orijentir u kretanju kroz Narniju. Njezina prisutnost u Divljoj šumi Zapada kako bi osvjetljavala put svima koji dođu u magičnu Narnijsku zemlju simbolizira svjetlost svijeta koje se pojavljuje u mraku ljudskih grijeha. Pored svjetiljke događa se nekoliko dobrih djela. Pored nje Lucy prvi put upoznaje Gospodina Tumnusa, zatim kada svo četvero djece uđe u Narniju, Peter se ispričava Lucy što joj nije vjerovao te naposljetku ih upravo svjetiljka sjeti na prošli život i pokaže im put natrag kroz ormar. (Balta, 2006)

6.6. Bijeli jelen

„Ljubazne moje suvladarice i ljubazni suvladaru, hajde da sjašemo s konja i pođemo za tom životinjom kroz guštik; jer nikad za svih svojih dana nisam lovio plemenitije lovine.“ (Lewis, 2002) Bijeli se jelen pojavljuje na kraju priče *Lav, Vještica i ormar* kako bi četvero Pevensie djece, sada kraljeve i kraljice Narnije, poveo natrag u naš svijet, ali samo i jedino ukoliko ga oni dobrovoljno odluče slijediti. Slično tomu, Krist će nas voditi na ispravan put samo ako ga mi odlučimo slijediti. On je umro i uskrsnuo za nas i naše grijehe kako bismo zajedno s njime imali vječni život. Srednjovjekovni simbol za Isusa Krista Bijeli je jelen, drugim riječima jelen je Aslan u drugom obliku. Jelen djecu vodi natrag nakon što su izvršili sve što je u njihovoj moći kako bi otjerali zlo iz Narnije. Prateći Bijelog jelena djeca se vrata do ulične svjetiljke i ormara te budu sretno vraćena kući. (Balta, 2006)

Jelen je u katoličanstvu simbol Krista. Smatra ga se posrednikom između neba i zemlje a po predaji u njegovom će se rogovlju pojaviti križ te će on postati stvarna slika Isusa, našega spasitelja. Jelenima kao božanskim vjesnicima, sveti Ivan od Križa pripisuje dvije različite posljedice požude – smjelost i stidljivost, prema tomu kako se životinja odnosi prema žudnji. U svetom pismu, jelen se često javlja u vezi s gazelom. Krista se, tako, uspoređuje s obje životinje – gazelom po teoriji i jelenom po djelima. Prilikom traženja družice njegov zov je neodoljiv, otud usporedba s Kristom čiji zov poziva duše koje traže božanski izvor da na njemu utaže svoju žeđ. (Chevalier i Gheerbrant, 1983)

7. NOVA MITOLOGIJA C. S. LEWISA UNUTAR KNJIGE LAV, VJEŠTICA I ORMAR

„Pozovite divove i vukodlake i duhove onih stabala koja su na našoj strani. Pozovi lešinare, i bauke, i ljudoždere, i minotaure. Pozovi groze, i vještice, i sablasti, i narod žaba krastača.“ (Lewis, 2002: 121)

Lewis, u svojoj priči *Lav, Vještica i ormar*, uvodi jednu sasvim novu mitologiju satkanu od motiva iz grčke, rimske i germanske mitologije s elementima britanskog folklora i likova koji su nadahnuti pričama njegovih najdražih književnika. Priče zbog toga sadržavaju fragmente koji uvelike podsjećaju na Beatrix Potter, s motivima iz keltske i grčke mitologije te knjige Georgea MacDonalda. Također, veliki utjecaj imale su i dječje fantastične priče Lewisa Carrolla dok je poseban utjecaj imala Edith Nesbit i njezina knjiga *Petero djece i ono*. Mnogi se književnici slažu da su pronašli sličnosti između djece u njezinoj knjizi *Priča o lovcima na blago* i Lewisove četvorke u romanu *Lav, Vještica i ormar*. (Sammons, 1979) Premda se njegovom bliskom prijatelju i kritičaru njegovih djela, Tolkienu, nije sviđao spoj mitologija, Lewis je vjerovao da je *Lav* upravo ono što djeci treba. On mit nije vidio kao pogrešno shvaćenu povijest niti kao dijaboličnu iluziju, već, u najboljem slučaju, stvarnu misao „neprestanog bljeska božje istine koja pada na ljudsku maštu“ (Lewis, 1996, prema Brown, 2005: 17) i kao „oblik koji ljudima omogućuje da izraze neizrecivo.“ (Kibly, 1964, prema Brown, 2005: 17) Prilikom pisanja dječjih priča, Lewis je istaknuo potrebu za kreativnom formom, radije nego diskurzivnom, kako bi pojasnio odgovore na neka od temeljnih životnih pitanja koje je unio u dječju priču. Govoreći o sebi, a i o drugima koji su pisali na sličan način, smatrao je da autor u određenom trenutku ne nalazi formu fantastične priče dovoljnom, već fantastične priče za djecu (koja ima svoje zakonitosti) kao odgovarajući oblik za ono što želi reći. (Brown, 2005)

7.1. Grčka mitologija

Kentaur

Kentauri su nakazna bića grčke mitologije kojima su glava, ruke i prsa ljudski, a ostatak tijela i noge konjske. Žive u šumama i gorju sa svojim ženkama, a hrane se isključivo sirovim mesom. U umjetničkim su djelima lica Kentaura uglavnom tužna, a simboliziraju požudu sa surovim silovitostima koje čovjeka čine nalik životinji, ako duhovna snaga ne uspostavi ravnotežu. Snažna su slika životinjske, božanske i čovjekove dvostruke prirode. Kentauri su ujedno i slika nesvjesnog, onoga koje postaje gospodarom vlastite ličnosti, prepušta se njezinim porivima i dokida unutrašnju borbu. Prema legendi, dijele se na sinove Iksiona i oblaka, simbolizirajući surovu, bezumnu i slijepu snagu i na sinove Filire i Krona koji predaju dobroćudnu snagu u službi pravednih borbi. (Chevalier i Gheerbrant, 1983)

Minotaur

Mit o minotauru simbolizira duhovnu borbu protiv potiskivanja. Minotaur je čudovište s tijelom čovjeka i glavom bika za koga je grčki kralj Minos dao sagraditi labirint ispod svoje palače. Hranio se svake godine, proždrvši sedam djevojaka i sedam mladića koji su bili poslani kao žrtva iz Atene. (Chevalier i Gheerbrant, 1983) Zanimljiv način na koji je Lewis razvrstao mitska bića na strani dobra i zla, gospodin Dabar objasnio je djeci: „No, o onima koji izgledaju poput ljudi, a nisu ljudi, može se imati samo jedno mišljenje.“ „...a najbolji su bili oni koji su najmanje sličili ljudima. No, općenito govoreći, moj vam je savjet, ako susretnete išta što namjerava postati ljudsko, a još nije, ili je nekoć bilo ljudsko, a više nije, ili bi pak trebalo biti ljudsko, a nije, dobro pripazite i provjerite je li vam sjekira u blizini.“ (Lewis, 2002: 75) Stoga Lewis u Aslanove redove svrstava drveća, većinu životinja, bića koja su napola ljudi, a napola životinje, tek nekoliko patuljaka i jednog diva. Dok na Vještičju stranu ubraja gotovo sve likove koji izgledom podsjećaju na ljude, među kojima su vilenjaci, vještice, divovi, patuljci, vukodlaci i orci te mali broj životinja i stabala. Stoga minotaura, koji je čovjek bikove glave uvrštava na stranu zla, a kentaura, koji je napola čovjek a napola konj, na stranu dobra. (Lewis, 2002)

Nimfe

Nimfe se smatraju božanstvima koje rađaju i odgajaju junake. Žive u špiljama i vlažnim mjestima zbog čega im pridajemo zastrašujuć zemljani aspekt jer je svako rođenje povezano sa smrću i obratno. Nimfe su izraz ženskih aspekata nesvjesnog koje povezujemo s božanstvom rađanja, zbog čega izazivaju veliko strahopoštovanje. (Chevalier i Gheerbrant, 1983) Lewis u svojoj priči navodi dvije vrste nimfi – šumske nimfe i nimfe iz izvora.

Drijade

Šumske ili gorske nimfe koje žive u drveću i gajevima te su po njima dobivale imena, nazivaju se Drijadama. Njihov život bio je vezan uz živote drveća u kojima su živjele te bi umirale zajedno s drvetom jednom kada bi ono usahlo. Hranile su se ambrozijom, koja se smatrala hranom bogova i po mitovima često plesale s ostalim šumskim božanstvima.²⁵

Najade

Najade su po antičkoj mitologiji bile nimfe slatkih kopnenih voda i izvora, koje su uz ostala šumska božanstva svoj život provodile u plesu i pjesmi. Za Najade se navodi kako su bile dobra božanstva koja su pomagala ljudima i donosile plodnost zemlji²⁶ što možemo vidjeti kada Faun Tumnus opisuje Lucy kako se odvijao život u Narniji u proljeće: „Pričao je o ponoćnim plesovima i o tome kako Nimfe koje žive u izvorima, i Drijade, koje žive u stablima, izlaze van da bi plesale s Faunima...” (Lewis, 2002: 18)

Dioniz (Bahko)

Zbog toga što je svoju majku Semelu oslobodio iz podzemnog svijeta i odveo na Olimp, smatra se osloboditeljem od podzemlja te simbolizira oslobođenje, prekid zabrana i potiskivanja. Dioniz ili Bahko je bog raslinja, gospodar stabala, vinove loze i vina te sezonskog obnavljanja, stoga kada gospodin Tumnus opisuje Lucy ljeto u

²⁵ Drijade. Pribavljeno 24. 04. 2018., sa

<http://proleksis.lzmk.hr/18505/>

²⁶ Najade. Pribavljeno 24. 04. 2018., sa

<http://proleksis.lzmk.hr/?s=Najade>

Narniji navodi kako je prilikom Bahkova posjeta potocima teklo vino dok se cijela šuma prepuštala piću i veselju. Njegovi odlasci u podzemlje simbolizirali su promjene godišnjih doba a on sam načelo je i gospodar životinjske i ljudske plodnosti označavajući vraćanje zemlji i iskonskim oblicima života. (Chevalier i Gheerbrant, 1983) Vrlo često se u opisima pojavljuje s pratiteljem Silenom.

Silen

Prilikom upoznavanja Fauna Tumnusa i Lucy, Tumnus opisuje izgleda Narnije prije stogodišnje zime te navodi kako su ljeti u šumu dolazili Bahko i „Silen na svojem debelom magarcu.“ (Lewis, 2002: 19) U starogrčkoj mitologiji Silen je predvodnik satira, mitoloških bića koja su napola ljudi, a napola jarci, odgojitelj, učitelj i pratioc boga Dioniza (Bahko). Prikazivan je kao ružni dobroćudni starac velika trbuha koji obično pijan jaše svog magarca. Obično je u društvu Pana, Dioniza, satira i svojih sinova koji su po njemu nazvani sileni, u mitologiji ponekad izjednačavani sa satirima. Poznavatelj prošlosti i budućnosti nerijetko je prisiljavan na proricanje sudbine.²⁷

7.2.Rimska mitologija

Faun

Faunovi su u starorimskoj mitologiji izjednačavani sa satirima iz grčkih legendi. Faun je izvorno zamišljen kao dobroćudni bog plodnosti životinja, zaštitnik pastira, polja, livada i šumskih područja. Kasnije se identificirao s Panom, grčkim bogom pastira i zaštitnikom prirode, te postao biće ljudskog trupa i glave s kozjim nogama, repom i rogovima. Poput Pana, nanosio je štetu ljudima, plašeći ih u šumama i uznemiravajući ih ružnim snovima. U tradiciji je umnožen te su po njemu nastala bića

²⁷ Silen. Pribavljeno 24. 04. 2018., sa

<http://proleksis.lzmk.hr/45838/>

fauni – istog izgleda.²⁸ Ostalo je nejasno zašto Lewis u svojoj knjizi navodi oba naziva, iz grčke i iz rimske mitologije, za isto biće – fauna (satir).

More

U slavenskoj mitologiji Mora je zlokobno biće koje napada ljude tokom sna te se izjednačuje sa starorimskim demonima noćne more. Oni se raščlanjuju na ženske i muške more – sukube i inkube, koji spolno opće s usnulim ljudima te im sišu energiju.²⁹ Osim što im navodi imena Lewis ne opisuje izgled likova iz redova Bijele Vještice „(...) jer kada bih to učinio, odrasli vam vjerojatno ne bi dopustili da čitate ovu knjigu.“ (Lewis, 2002, 134)

7.3. Nordijska mitologija

Vilenjaci

Premda se u dječjim folklornim pričama vile svrstavaju na stranu dobra, Lewisovi vilenjaci opisani su kao zla bića koja pomažu Bijeloj Vještici u nakani da ubije Aslana na Kamenom Stolu. (Lewis, 2002) Vile se u keltskim krajevima nazivaju *banshee*, što po definiciji znači biće obdareno magijom. Obično u ženskom rodu, česti su likovi u svim kulturama i bajkama za djecu. U nordijskoj mitologiji vilenjaci (elfi) su duhovi zraka poznati po svojim noćnim plesovima po livadama kojima pozivaju ljude da im se pridruže. Ta besmrtna mitska bića obično predstavljaju dobro u pričama, a povezuje ih se s plodnošću. U Lewisevoj priči, kao i u nordijskoj mitologiji, elfi su mutne magle koje simboliziraju noćne sile izazivajući samrtničke strahove kod ljudi. Nordijska mitologija povezuje vilenjake s pojmom smrti i zla. U nekim su slučajevima vile izjednačavane s nordijskim ratnicama Valkirama koje grabe umirujuće s bojišta. (Chevalier i Gheerbrant, 1983)

²⁸ Faun. Pribavljeno 24. 04. 2018., sa

<http://proleksis.lzmk.hr/?s=Faun>

²⁹ Inkub. Pribavljeno 24. 04. 2018., sa

<https://hr.wikipedia.org/wiki/Inkub>

Div

U bajkama za djecu, divovi su obično prikazivani kao velika glupa stvorenja. No, u nordijskoj i grčkoj mitologiji oni simboliziraju snagu u borbi protiv bogova. U nordijskim pričama postoji mnogo različitih divova od čega je jedan od divova djed vrhovnog boga Odina. U grčkoj mitologiji Giganta, golemo biće nadljudske snage i užasnog izgleda, na svijet je donijela Zemlja da osveti Titane koje je Zeus zatočio. Zemljana su bića koja svojim fizičkim gigantizmom i duhovnim siromaštvom simboliziraju nadmoć sila što su potekle iz zemlje. Smatraju se slikom uzvišene banalnosti, pretjeranosti i grubih tjelesnih nagona. Jedna od najznačajnijih značajki mita jest da ih mogu savladati samo udruženi udarci ljudi i bogova. Kako se mitske priče nalaze u svakom narodu, veliki broj keltskih mitoloških bića čine divovi. (Chevalier i Gheerbrant, 1983) Lewis je ovakvo biće svrstao u Vještičje redove upravo zbog njegove veličine, izgleda i naravi, s iznimkom jednog dobrog diva – Rumblebuffina. „Divovi svih vrsta danas su u Engleskoj toliko rijetki, a među divovima je uopće toliko malo dobroćudnih da se kladim deset prema jedan da nikad još niste vidjeli diva čije lice sja od sreće. No to je nešto što zbilja vrijedi vidjeti.“ (Lewis, 2002: 150) Premda je div Rumblebuffin sporedan lik u knjizi čija je jedina i najvažnija zadaća bila razbiti vrata Vještičjeg dvorca, poput svih divova nije obdaren mudrošću i inteligencijom, podjeća čitatelja da ne sude osobu na prvi pogled.

Patuljci

Duhovi zemlje i tla, patuljci, u germanskoj su predaji nastali od crva koji izjedaju mrtvo tijelo nordijskog diva Ymira. Prema nordijskoj mitologiji često ih prate vilenjaci (elfi) koji im pomažu kovati mačeve, premda su vile vezane za zrak dok su patuljci vezani uz pećine gdje kriju svoje kovačke radionice. U nordijskim pričama patuljci su veoma važni jer su iskovali čarobni mač Durandala i Odinovo čarobne koplje koje ništa ne može skrenuti s cilja. Po predaji patuljci su nakazna bića niskog stasa zbog čega ih se ponekad izjednačava s demonima. U nekim legendama patuljci se smatraju greškom prirode, simbolizirajući neuspjeh svojim deformiranim malim tijelom. (Chevalier i Gheerbrant, 1983)

Vukodlak

Vukodlak (grč. likantrop) mitsko je biće koje predstavlja čovjeka pod kletvom koji ima sposobnost preobrazbe u vuka za vrijeme punog mjeseca. Vukodlake se često usko povezuje s vješticama i vampirama te se vjerovalo da ih se može ubiti samo srebrnim mecima.³⁰ Kako ih se obično uvijek povezuje sa zlim silama, Lewis ih je, kao i vukove, svrstao među Vještičje redove. U nordijskoj mitologiji Berserkeri, ratnici koji su se oblačili u kožu medvjeda ili vuka, kasnije su opisivani kao krvoločni vukodlaci pijuci krv neprijateljima.³¹

7.4. Srednjovjekovna mitologija

Vještica

U Lewisovoj priči, uz Bijelu Vješticu, imamo i druge vještice koje joj, kako Lewis naglašava, pomažu svezati Aslana prije žrtvovanja na Kamenom Stolu. Vještice ili vještci posjeduju veliku moć nadnaravnog a smatraju se projekcijom mračnih sila. Češće prikazivane u ženskom rodu, simboliziraju antitezu idealiziranoj slici žene, jer su kako navode Chevalier i Gheerbrant, žene češće u vezi s mračnim silama i duhovima. U kršćanstvu vještice pripadaju demonskoj crkvi Sotoni i vode se kao opreka svećenicima. Suprotno Božjim zakonima vještice se odaju vraćanju u potrazi za tajnama prirode kako bi stekle čarobne moći. (Chevalier i Gheerbrant, 1983)

7.5. Djed Mraz (suvremeni mit)

³⁰ Vukodlak. Pribavljeno 21. 04. 2018., sa

<https://sh.wikipedia.org/wiki/Vukodlak>

³¹ Berserker. Pribavljeno 21. 04. 2018., sa

<https://hr.wikipedia.org/wiki/Berserkeri>

„Bio je to krupan čovjek u sjajnoj crvenoj halji (sjajnoj poput bobica božikovine) s kapuljačom podstavljenom krznom i velikom bijelom bradom koja mu se poput pjenušavog vodopada spuštala po prsima. Svi su ga prepoznali.“ (Lewis, 2002: 97)

U C. S. Lewisevim *Kronikama iz Narnije* ima mnogo likova koje pripadaju stvarnom svijetu kao i mitskim pričama. Svi ti likovi, obilježeni osobnošću iz grčke, rimske i nordijske mitologije, dobro se uklapaju u Narnijski svijet, međutim jedan od likova, prema čitateljima i kritičarima, ne „sjeda“ najbolje u magičnu Narniju. U knjizi *Sehnsucht: The C. S. Lewis Journal* (Vol.3, 2009) urednika Graysona Cartera, P. H. Brazier opisuje lik Djeda Mraza kao glumca koji je zabunom ušao u krivo kazalište, krivog dana, noseći krivi kostim, igrajući krivu ulogu za krivu predstavu – Narniju. Brazier se pita je li Lewis pogriješio uključivši Djeda Mraza³² u svijet Narnije? Ostali mitološki likovi, kako navodi Brazier, s lakoćom se uklapaju u Narniju jer ne odgovaraju stvarnosti našeg svijeta, no ne i Djed Mraz. Za neke, pojavljivanje Djeda Mraza u Narniji je od malog ili nikakvog značaja, jer su sve priče o Narniji pisane za djecu i nema potrebe da takve priče imaju smisla. Brazier se ne slaže s takvim stavom i za *Kronike iz Narnije* kaže da su mnogo više od dječjih priča. Autor ističe da je problem s pojavom Djeda Mraza u Narniji to što je on u našoj stvarnosti neizbrisivo povezan s božićnom pričom, a božićna je priča povezana s rođenjem Isusa Krista. No, u knjizi Milana Crnkovića i Dubravke Težak *Povijest hrvatske dječje književnosti od početka do 1955. godine*, objavljenoj u nakladi Znanje 2002. godine navodi se kako se dječje poimanje svijeta uvelike razlikuje od onoga odrasle osobe. S nedovoljno iskustva djeca svijet promatraju bez jasnih spoznaja o prirodnim zakonima, ne shvaćajući razlike između postojećeg i nepostojanog i ne zamarajući se vremenom i prostorom u priči. Dijete bez čuđenja prihvaća likove u priči koji su čudesni ili fantastični i koji ponekad ne spadaju tamo gdje su smješteni. Brazier nastavlja, te zaključuje da duhovna dimenzija Djeda Mraza ima smisla ako se karakter Djeda odvojio od kršćanske sredine u ovome svijetu i zadobio posve nov mitsko – kulturni status. U ovom kontekstu Djeda Mraza gledamo kao duhovnog nosioca darova, a hoće li čitatelji njega gledati u vjerskom ili jednostavno mitološkom smislu, na njima je da odluče. (Brazier, 2013)

³² U engleskoj verziji priče Djed Mraz se naziva *Father Christmas* – Otac Božić (izravan prijevod)

Djed Mraz komercijalni je lik nastao iz povijesnih priča o Svetom Nikoli, zaštitiku djece, za kojeg se vjerovalo da na Badnjak donosi djeci darove poput oraha, jabuka i slatkiša. Za moderni imidž Djeda Mraza kojeg na saonicama vuku leteći sobovi zaslužan je Clement Moore koji je 1823. godine napisao planetarno poznatu pjesmu. Kombinirajući različite tradicije Moore je opisao Djedicu kao debeljuškastog straca koji se kroz dimnjak spušta u domove dobre djece kako bi im čarape, koje vise uz kamin, napunio darovima. Međutim, za izgled nasmijanog Djeda Mraza u crveno bijeloj kombinaciji s bradom, najzaslužnija je Coca-Cola koja je svojim reklamama iz 40-ih godina prošlog stoljeća Djeda Mraza popularizirala u obliku u kojem ga danas znamo.³³

7.6. Ostali mitološki likovi

Clive Staples Lewis, neke je mitološke likove opisivao izgledom, dok je ostale samo nabrajao. Premda su prikazani originalnim ilustracijama, neke likove možemo nazvati „kulisom“, kako nisu važni za glavnu radnju te se u knjizi navode svega jednom ili dva puta prilikom nabiranja mitoloških bića. Neki od njih su: jednorog, zmaj, bjesovi, sablasti, orci te krilati konj i ljudožder.

Sablasti

Lik ili likove sablasti Lewis uvrštava u redove zla. One na neki način simboliziraju i utjelovljuju strah od bića što žive na drugome svijetu. Sablasti su bića iz keltskog folklora te ih se smatra prikazom nepoznatog ega koji izlazi iz nesvjesnog i izaziva gotovo paničan strah koji potiskujemo. Za sablast se kaže da je proricana zbilja koje se bojimo a koju smo odbacili. U keltskom folkloru ima mnogo sablasti koje pokreću najrazličitije namjere, tako one mogu biti dobre i loše. Sablasti su ekvivalent *bansheea* iz irskog folklora i iz srednjovjekovne književnosti, dok se u kršćanstvu smatraju zlotvornim bićima. (Chevalier i Gheerbrant, 1983)

³³ Djed Mraz. Pribavljeno 20. 04. 2018., sa

<https://www.vecernji.hr/lifestyle/kako-je-nastao-djed-bozicnjak-legenda-o-najpoznatijem-bradonji-u-svijetu-978816>

Bjesovi

U pučkome vjerovanju bjesovi su zlodusi koji simboliziraju psihopatološka stanja čovjeka poput histerije ili epilepsije. Zlo stanje ljudskog uma opisuje se riječima – u čovjeka je ušao bijes.³⁴ U slavenskoj mitologiji bjesovi su zla stvorenja koja stanuju oko korijena svjetskog drveta i zajedno s ostalim zlim bićima rade ljudima štetu.³⁵

Jednorog

Srednjovjekovni je jednorog simbol moći koju izražava njegov rog na glavi, a smatra se i simbolom raskoši i čistoće. Ta značenja pronalaze se i u predajama drevne Kine gdje jednorog označava kraljevske osobine. Pogađajući grešnike svojim rogom on pridonosi kraljevskoj pravdi te se bori protiv sunca i pomrčine. Na Dalekom istoku, jednorog se istovjećuje sa zmajem koji je, također, kraljevski simbol, te se vjerojatno poput zmaja rodio promatranjem oblaka raznovrsnih oblika. No jednoroga pronalazimo i u kršćanskoj ikonografiji gdje simbolizira utjelovljenje Božje riječi, fizičku nevinost i Djevicu koju je oplodio Duh sveti. (Chevalier i Gheerbrant, 1983)

Zmaj

Premda se nalazi na originalnim ilustracijama, zmaj se u priči *Lav, Vještica i ormar*, pojavljuje samo u jednom trenutku kada Edmund ulazi u dvorac Bijele Vještice gdje među kamenim kipovima ugleda „neko izduljeno gipko biće koje je držao zmajem.“ (Lewis, 2002: 88) Zmaj se često poistovjećuje sa zmijom zbog svog izduljenog tijela a najčešće je prikazivan kao čuvar ili kao simbol zla i demonskih težnji. U raznim kulturama zmaj se vodi kao simbol cara, tako se u kineskoj, keltskoj i japanskoj kulturi i u jednom hebrejskom natpisu govori o zmaju kao o kralju. Često prikazivan kako riga vatru dovodi se u izravnu vezu s gromom. Ovisno o kulturi u kojoj se spominje, simbolizam zmaja je ambivalentan, tako u indijskim legendama označava

³⁴ Bijes. Pribavljeno 24. 04. 2018., sa

<http://proleksis.lzmk.hr/?s=bijes>

³⁵ Bijes. Pribavljeno 24. 04. 2018., sa

<http://www.voxfeminae.net/cunerview/politika-drustvo/item/1391-bjesovi-o-zenama-zanru-zolitici-i-bjesovima>

besmrtnost, dok se u kršćanstvu uništenje zmaja vodi pod Kristovom pobjedom nad zlom. Uz svetog Mihovila ili svetog Jurja, Isus je ponekad prikazivan kako nogama gazi zmajeve. (Chevalier i Gheerbrant, 1983)

Orci

Ork je demonsko biće germanskog folklora. Navodi se kako orci žive u rupama stijena ili na planinama, upozoravajući lovce na plemenitu igru ili može biti divlje biće koje uništava stoku. Patuljastog rasta ork je bio dobro odgojen kućni duh koji je živio u vinskim podrumima. Smatra se da je možda povezan s likom Orksia u srednjovjekovnoj pjesmi o bitci Dietrich von Berna koji se borio sa sličnim bićem.³⁶ Orci su najpoznatiji iz romana Gospodar Prstenova Lewisova bliskog suradnika Tolkienu, gdje su opisani kao demonska rasa koja je nastala mučenjem vilenjaka.³⁷

Pegaz

Krilatog konja susrećemo u mnogim mitovima i legendama. U grčkim se legendama krilati konj, Pegaz, čije je ime srodno riječi izvor (pégé), često povezuje s vodom jer je prema priči rođen na izvorima oceana. Krilati konj predočuje duhovne i uzvišene kvalitete iznad opasnosti izopačenja. Pegaz je krilati izvor, čije se simboličko značenje izvodi iz zajedništva riječi plodnost i uzlet, koje će poslužiti kao uspravnica u tumačenju mita. Konj se veže uz simbol zemlje, ali krilatom konju se dodaje simbol zraka i sposobnosti da uzdignu čovjeka. U nordijskoj su mitologiji Valkire, žene ratnice, uvijek prikazivane kako po Odinovoj zapovjedi jašu na krilatim konjima. (Chevalier i Gheerbrant, 1983)

Ljudožder

Biće ljudožder se u grčkoj mitologiji navodi pod divove i titane, a simbolizira slijepu uništavajuću snagu. Ideja o ljudežderu nastala je iz priče o Kronu, najmlađem

³⁶ Ork. Pribavljeno 18. 04. 2018., sa

[https://en.wikipedia.org/wiki/Ork_\(folklore\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Ork_(folklore))

³⁷ Ork. Pribavljeno 18. 04. 2018., sa

[https://hr.wikipedia.org/wiki/Orci_\(Tolkien\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Orci_(Tolkien))

od titana, koji jede vlastitu djecu kako ga ona ne bi svrgla s vlasti. Stoga, ljudožder je biće kojemu treba dnevni obrok svježeg mesa a nadovezuje se na simboliku čudovišta, proždrljivca i pljuvača. (Chevalier i Gheerbrant, 1983)

8. EKRANIZACIJA

8.1. Serije

Lav, Vještica i ormar prvi je put prilagođen za televiziju devetog lipnja 1967. godine. Deset epizoda u trajanju od pola sata režirala je Pamela Lonsdale, dok je adaptaciju za televiziju napravio Trevor Preston. Serija se prikazivala na ITV televizijskoj mreži u sklopu komercijalne televizijske tvrtke ABC Television. Za razliku od BBC-eve kasnije adaptacije knjige, sva prikazana bića i životinje odglumili su glumci u kostimima. Od sveukupno deset epizoda serije, poznato je da su samo dvije, prva i osma, preživjele do danas.³⁸

Prvog travnja 1979. godine, dvanaest godina nakon prve adaptacije *Lava*, na televiziju dolazi animirana inačica Lewisovog klasika u trajanju od 95 minuta. U režiji Billa Melendeza, režisera poznate dječje serije „Peanuts“ i američke neprofitne organizacije odgovorne za nekoliko obrazovnih programa za djecu – Children's Television Workshop, crtić osvaja nagradu Emmy za izvanredan animirani program (Outstanding Animated Program). Zbog američkog naglaska u filmu, u Velikoj su Britaniji mnogi glasovi likova ponovno snimani s britanskim glumcima, s iznimkom Aslana kome je, u američkoj i britanskoj verziji filma, glas posudio Stephen Thorne. Bio je to prvi dugometražni animirani film ikada napravljen za televiziju.³⁹

Prije treće adaptacije *Lava* za televizijske programe, u Sjedinjenim Američkim Državama, Focus on the Family Radio Theatre donio je audio prilagodbu svih sedam Narnijskih priča, s Douglas Greshamom, Lewisovim posinkom, koji je služio kao domaćin programa. Neki od poznatih glasova uključuju i poznate glumce poput Paula Scofielda kao glasa naratora i Davida Sucheta kao Aslana. (Bown, 2005) Od 1988. do

³⁸ Lav, Vještica i ormar. Pribavljeno 30. 05. 2018., sa

[https://wikivisually.com/wiki/The_Lion,_the_Witch_and_the_Wardrobe_\(1967_TV_serial\)](https://wikivisually.com/wiki/The_Lion,_the_Witch_and_the_Wardrobe_(1967_TV_serial))

³⁹ Adaptacija Lava, Vještice i ormara. Pribavljeno 01. 06. 2018., sa

https://en.wikipedia.org/wiki/Adaptations_of_The_Chronicles_of_Narnia

1990. godine dijelovi Lewisovih Narnijskih kronika pretvoreni su u uspješne televizijske serije temeljene na prvim četirima knjigama serijala *Kronika iz Narnije*. U vlasništvu BBC-a, sve četiri serije emitirane su pod WonderWorks serijom u režiji Walt Disney tvrtke, zajedno s kratkim adaptacija drugih poznatih dječjih knjiga. Serije su bile nominirane za sveukupno 14 nagrada, uključujući i Emmy nagradu u kategoriji za izvanredan animirani program.⁴⁰ Brown naglašava kako su poprilično niskobudžetni projekti BBC-a prošli neočekivano dobro među predanim fanovima, premda ih sada gledatelji vide kao dosta zastarjele. (Bown, 2005)

8.2. Film *Lav, Vještica i ormar*

Živimo u vremenu u kojem slika dominira mnogo više od riječi. Podatke o svijetu životu i svemu ostalome ljudi dobivaju prvenstveno od filmova i televizije. Djeca i odrasli sve manje i manje čitaju, a to se posebno odnosi na djela apstraktne teologije. Zbog toga je pojavljivanje literarnog djela *Lav, Vještica i ormar* u obliku igrana filma osobito dobrodošlo jer pruža razumijevanje evanđelja na svakome razumljiv način. Slike što ih je Lewis kao mladić vidio u svome umu tako postaju vidljive i našim umovima. Na taj će način čitava jedna nova generacija, kojemu je ta vrsna priča možda mogla promaknuti (kako nije riječ o naraštaju čitatelja), upoznati sreću Narnije i njezina nadasve plemenita Gospodara – Aslana. (Balta, 2006)

2005. godine, pedeset i pet godina nakon objavljivanja knjige *Lav, Vještica i ormar*, istoimeni film stigao je u sva svjetska kina. Redatelj i scenarist Andrew Adamson, na filmsko je platno prenio vjernu kopiju Lewisovog *Lava*, s pokojom izmjenom zbog vizualnih i dramatičnih dojmova. William Moseley kao Peter surov je britanski školarac s unutarnjim borbenim i hrabrim vitezom, Anna Popplewell, u početku je možda učinila Susan kao prevelikim zanovijetalom, ali se kasnije mnogo više angažira u zaključnim scenama. Skandar Keynes istražuje Edmundovu mračnu stranu, a

⁴⁰ Adaptacija *Lava, Vještice i ormara*. Pribavljeno 01. 06. 2018., sa https://en.wikipedia.org/wiki/Adaptations_of_The_Chronicles_of_Narnia

da ga nikada ne učini neprijateljskim i Georgie Henley kao lik Lucy suosjećajno je srce filma, te je osvojila srca publike. (Alleva, 2006)

Film je, u žanrovima obiteljskog, avanturističkog i fantastičnog u trajanju od 143 minute, nominiran 46 puta s 14 nagrada i Oskarom za najbolju filmsku šminku. Prema mrežnoj stranici IMDb (Internet Movie Database), najvećoj bazi podataka o filmovima i serijama na internetu, redovni korisnici stranice adaptaciju Lewisovog *Lava* ocijenili su ocjenom 6,9/10, što prvi film Narniskih kronika čini prosječnim filmom. Premda je Lewisov *Lav* dječja knjiga, Adamson je, čini se, zanemario činjenicu da je riječ o djelu namijenjenom mlađoj populaciji. Stoga je film, prema rangu filmova po sistemu Američke filmske asocijacije, obilježen oznakom PG (Parental Guidance), odnosno oznakom za preporučeno roditeljsko prisustvo prilikom gledanja filma.⁴¹ Razlog tomu jest pretjerano isticanje scena borbe i prenaplašenost završne bitke između Vještice i Aslanove vojske koja je daleko previše krvava i dosadna za dječji film. Iako veoma dobro osmišljena, s odličnim efektima računalne tehnike, priča ostavlja dojam da je u središtu radnje bitka između Aslana i Bijele Vještice, što nikako nije bio Lewisov cilj. Osjećaj koji prevladava prilikom gledanja filma jest da je temeljna svrha filma bila zaraditi novac, a ne prenijeti Lewisovu poruku svijetu.⁴²

Prema riječima producenata, film je vjerna kopija izvorne knjige. Razumije se kako su, kao što je slučaj s gotovo svakim prenošenjem romana na filmsko platno, scenaristi i redatelj bili primorani promijeniti neke pojedinosti kako bi naglasili vizualne i dramatične dojmove priče. No, film u svojoj biti prikazuje priču u izvornu obliku u kojem ju je C. S. Lewis napisao. Tako, zbog jasnijeg vizualnog kontrasta između Vještice dolaska i dolaska Djeda Mraza, umjesto sobova, kako je opisano u knjizi, Vještice saonice vuku polarni medvjedi te su zbog trajanja filma uvedeni novi likovi. (Balta, 2006) Čak i ako Adamsonova adaptacija *Lava* nije dobila velike zasluge, slike koje je Lewis zamislio ispravno su prenesene na film. Zahvaljujući kinematografu

⁴¹ Lav, Vještica i ormar. Pribavljeno 05. 05. 2018., sa

<https://www.imdb.com/title/tt0363771/>

⁴² Lav, Vještica i ormar. Pribavljeno 05. 05. 2018., sa

<https://www.vecernji.hr/kultura/kronike-iz-narnije-lav-vjestica-i-ormar-814619>

Donaldu McAlpineu, dizajneru Rogeru Fordu i timu stručnjaka računalne grafike, snježna Lewisova šuma, faun Tumnus i svjetlo što ga baca ulična svjetiljka izvanredno su urađeni i, kao i u knjizi, čudesno utješni. Prema riječima filmskog kritičara Richarda Alleva-e za katolički časopis *Commonweal* 2006. godine, Adamson je od prvog trenutka filma mnogo dramatičnije prenio neke dijelove priče na film no što je Lewis imao namjeru. U prvim minutama filma gledamo Petera, Susan, Edmunda i Lucy kako zajedno sa svojom majkom bježe iz svoga doma u sklonište prilikom zračnih napada na London. Premda su kadrovi evakuacije veoma uvjerljivi, kao i kadrovi koji slijede - slanja djece profesoru Kirku, nekima bi se možda mogli učiniti nepotrebno psihološki. No, navodi Alleva, gledatelji su morali prvo upoznati djecu i njihovo okruženje u stvarnom svijetu prije nego ih upoznaju kao heroje i heroine Narnije. Često uspoređujući Adamsonov film s filmom Petera Jacksona – *Gospodar prstenova*, prilikom gledanja *Lava* gledatelje obuzima osjećaj blijede imitacije „Gospodara“. Relativna „skromnost“ *Lava* naspram *Gospodara prstenova* opravdava činjenica da su Narnijske kronike priče za djecu, alegorijske do određene razine bez epske proze koju je Tolkien postigao. Alleva navodi kako je gluma Tilde Swinton kao Bijele Vještica bila, malo je reći, izvanredna, dok je lik Aslana, srce svih Narnijskih kronika, zakazao. Primjedba na račun Aslana, kome je glas posudio Liam Neeson, ide redatelju Adamsonu za scenu uskrснуća kinematografskog lava. Lewis je u svojoj knjizi Aslanovo uskrснуće opisao kao ples i pjesmu s Lucy i Susan nakon čega zajedno s djevojčicama leti u spas stvorenjima koje je Vještica pretvorila u kamen. Adamson, na veliko razočarenje gledatelja, preskače čitavu scenu oslobođenja skamenjenih bića tako da se Aslanovo uskrснуće jedva čini kao vrhunac. Premda se Neesonov glas savršeno uklopio u Aslanov lik impresivne grive, ništa od navedenog ne može se mjeriti s velikim Aslanom, Narnijskim prikazom Isusa Krista. (Alleva, 2006)

9. DOPRINOS

9.1. Doprinos

Narnija nam ukazuje na široko područje ljudske mašte, shodno tome, najbliži stvarni ekvivalent prolaska kroz ormar u čaroban svijet je otvaranje knjige. (Veith, 2005)

U dobi od osam do dvanaest godina djeca će sama spontano u knjižnici potražiti knjige čiji im se sadržaj čini zanimljivim te u kojima su djeca akteri radnje. Mladi često zamišljaju daleka putovanja i neočekivane susrete, sanjare o uzbudljivim događajima često projicirajući sebe u njih, o neobičnim zgodama i hrabrim pothvatima, o svemu što ih izvlači iz sive svakodnevne monotonije. Oni su dio njihove duševne stvarnosti, koja je jednako važna ili čak važnija. (Diklić i sur., 1996) Djeca se kroz djetinjstvo s knjigama najviše susreću u školama, prvenstveno na satu lektire. No, kako se ne radi o generaciji čitatelja, učitelji i roditelji imaju sve većih problema s izgrađivanjem određenog stupnja kulture čitanja i pridobivanja djece knjigama. Često postavljeno pitanje je kako potaknuti i zainteresirati djecu na samostalno čitanje. Odgovor uglavnom leži u činjenici da sadržaji koji im se nude nisu zanimljivi ili primjereni dobi djeteta. (Lučić-Mumlek, 2002)

Više od pola stoljeća C. S. Lewisov *Lav, Vještica i ormar* klasik je u dječjoj književnosti, te je izborna lektira za sve šeste razrede osnovnih škola u Hrvatskoj.⁴³ Neuobičajena priča o četvero djece koja otkriju čarobnu zemlju, priča je koja budi imaginaciju i otvara apetit za svijetom mašte. Kroz *Lava*, mnoga su djeca otkrila da vole čitati dok su druga probudila i unaprijedila svoje shvaćanje kršćanstva. Jedna od izvanrednih činjenica o Lewisovom remek djelu je to da djeca već u najranijoj dobi uživaju u priči, no paradoksalno *Lav* je također veoma popularan među starijim čitateljima koji u priču unose odraslo razumijevanje radnje i književnu sofisticiranost.

⁴³ Lektira za osnovnu školu. Pribavljeno 01. 06. 2018., sa

<http://www.kgz.hr/hr/za-djecu-i-mlade/lektira/popis-lektire-za-osnovne-skole/1680>

(Ryken i Mead, 2005) U dobrim ostvarenjima dječje literature nalazimo sadržaje koji su ujedno „čitanka“ za djecu i odrasle. (Diklić i sur., 1996) Svatko tko je pročitao „bajku“ koju je Lewis oko svog pedesetog rođendana zapisao, mora se zapitati o njezinoj trajnoj popularnosti i širokom prihvaćanju od strane djece, ali i odraslih. Kako je moguće da tijekom godina njezina magična privlačnost nije opala, već je ostala stabilna, pa čak i narasla? (Brown, 2005)

U proljeće 1952. godine, u sklopu Library Associationa, Lewis je održao govor na temu pisanja za djecu koji se kasnije prilagodio u esej naslovljen „Tri načina pisanja za djecu“. U eseju Lewis opisuje razliku između dobrog i lošeg pisanja dječjih priča. On smatra da prilikom pisanja za djecu ne smijemo postavljati pitanja poput „Što djeca žele?“ ili pak „Što djeca trebaju?“, već početi od sebe kao individue te se zapitati „Što ja želim?“. Nadalje, Lewis opisuje ono što naziva knjigom za dječake ili knjigom za djevojčice. U takvim knjigama nalazimo popularne i uspješne učenike, one koji otkriju kakav špijunski zaplet ili uspiju zajahati konja kojeg niti jedan kauboj nije uspio pripitomiti. No, problem s ovakvim knjigama jest da, premda uživamo čitajući ih, naposljetku se vratimo u naš svijet s osjećajem da se naš svakidašnji život ne može mjeriti sa zanimljivim pustolovinama likova iz knjige. Ovakve knjige čitamo kada želimo pobjeći od naše surove sive stvarnosti ali se nakon toga nezadovoljno vratimo stvarnosti. Vraćamo se našem svijetu i životu u tom svijetu koji se sada čini malo manje divan nego prije jer, koliko god se trudili, nikada nećemo uhvatiti špijuna ili zajahati neukrotivog konja. (Lewis, 1966)

Jedan od razlog zašto mladi cijene *Kronike iz Narnije* je što imaju osjećaj da ih autor razumije i da razumije ono kroz što prolaze u životu. Mladi se čitatelji prepoznaju u Lewisovim likovima koji moraju podnijeti sve nedaće poput izdaje, loših škola i opće okrutnosti koju djeca često međusobno pokazuju. C. S. Lewisove priče nam pokazuju da djeca moraju ponekad donijeti čvrste odluke i doći u susret sa svojom moralnom odgovornošću te proći kroz duhovna propitivanja sebe kako bi pobijedili u vlastitoj bitci. (Veith, 2005) Drugi način pisanja za djecu koji Lewis opisuje je onaj za koji kaže da je jedini koji bi on ikada koristio – forma bajke. Takve bajkovite fantastične knjige, navodi Lewis, brišu „običnost“ iz našeg svijeta i čine jednostavne događaje i susrete s

ljudima malo više magičnima nego ranije. Nakon čitanja ovakve vrste knjiga ne preziremo svoje prijatelje, ptice koje vidimo ili naše ormare zbog njihove nečarobnosti, već takva knjiga čini sve ormare, sve ptice i sve naše prijatelje čudesnima i divnima. Lewis navodi kako čitatelj ove vrste priča, nije tužan jer njegova šuma nije čarobna, već je sretan jer sada vidi čaroliju u svim šumama. (Lewis, 1966) Dok je Lewis namijenio ovu razliku svim knjigama za mlade općenito, *Lav, Vještica i ormar* zasigurno više odgovara njegovom opisu druge vrste knjige, prije nego li prve. Jedan od glavnih funkcija Lewisovih *Kronika iz Narnije* je ponovno očarati naš običan sivi svijet. (Brown, 2005)

9.2. Poruke za djecu

Pravilnim odabiranjem i čitanjem dječje literature mlade se na prirodan način uvodi u svijet lijepe književnosti. Ona će im biti životnom potrebom kasnije, u zrelijim godinama općenito pridonoseći izgradnji što potpunije ličnosti. Dječja književnost tako, ima ulogu što bogati, emocionalizira i oplemenjuje prekrasno dječje razdoblje ljudskog života. (Diklić i sur., 1996) Upravo je zato veoma važno da djeca čitaju „prave“ knjige.

U *Plovidbi broda Zorogaza*, kada Eustace uđe u Narniju i nađe se u svijetu govorećih životinja i plemenitih ideala, on je izgubljen. Lewis navodi kako bi većina nas dobro znala što očekivati u zmajevu brlogu. No, kako Eustace nije čitao prave knjige, kada vidi zmaja, on ni ne zna što je to. Naposljetku, djelomično zbog njegovog neznanja ali i vlastite moralne prirode, sam Eustace se pretvori u zmaja. (Lewis, 2003) Kada četvero Pevensie djece uđe u Narniju, prvu životinju koju ugledaju je maleni crvendać. Nakon što ga odluče pratiti, Edmund upita brata misli li da ih crvendać vodi u klopku. Upravo kao što Eustace nije znao što poduzeti jer nije čitao prave knjige, u *Lavu, Vještici i ormaru* Peter se sjeti priča koje je čitao te odluči postupiti pravilno. „Ali ipak – to je crvendać. Oni su dobre ptice u svim pričama koje sam ikad pročitao. Siguran sam da crvendać ne bi bio na pogrešnoj strani.“ (Lewis, 2002: 57) Lewisova je tvrdnja da čitanje „pravih knjiga“ može dijete naučiti da prepozna zmajevu koje će ga jednom vrebati izvana, ili iznutra. *Kronike iz Narnije* neke su od tih pravih knjiga koje

mogu oblikovati duhovnu svijest djece. Kada se pravilno koriste, fantastične priče poput *Lava*, *Vještice i ormara*, kao i ostale knjige iz serijala *Kronike iz Narnije*, mogu pomoći uvođenjem moralnog poretka u osobnost djeteta. (Veith, 2005)

Moralnost je povezana s ponašanjem, osobito u odnosima i interakciji s drugima. Osim prikazivanja moralnih situacija, priče također utjelovljuju moralna stajališta jer portretiraju ljude u interakciji s drugima. Priče nam daju sliku, ne samo o svijetu, već i o onome što je ispravno i pogrešno u svijetu. Ryken i Mead smatraju da stajališta utjelovljena unutar priče određuju moralnu viziju djela. To dovodi do analize kako nas pisac pridobiva da odobrimo ili ne odobrimo određene likove, stavove ili događaje unutar priče. (Ryken i Mead, 2005)

U petom poglavlju knjige, kada profesor Kirk odlučno utišava Susanin i Peterov skepticizam o postojanju drugih svjetova unutar ormara, sredstvo je kojim Lewis otkriva svoje vlastito vjerovanje u nadnaravno. „„No, mislite li vi doista, gospodine“, rekao je Peter, „da bi moglo biti drugih svjetova – bilo gdje, jednostavno iza ugla – samo tako?“ „Ništa nije vjerojatnije od toga.““ (Lewis, 2002: 46) Ryken i Mead naglašavaju kako pisci, čija su stajališta moralna, često daju svojim čitateljima kompliment pretpostavljajući da je i čitateljev moralni osjećaj također zdrav te da je sposoban osjetiti koji su likovi i događaji dostojni odobravanja a koji nisu. „Postoje samo tri mogućnosti. Ili vaša sestra laže ili je luda ili govori istinu. (...) Dakle, privremeno, i ako se ne pojave neki novi dokazi, moramo pretpostaviti da govori istinu.“ (Lewis, 2002: 45) Najveća odrednica je li dano čitateljsko iskustvo priče moralno, jest odgovor čitatelja. Autori navode kako je možda najvažnija stavka moralnosti ono što se događa unutar čitatelja samog, prilikom i nakon čitanja djela. (Ryken i Mead, 2005)

U knjizi *The Soul of the Lion, the Witch and the Wardrobe*, autor Gene Veith dobre ljudske vrijednosti poput morala, vjere i prediskustvenih ideala naziva – „nevidljivim istinama“. Jedan od načina pisanja o tim nevidljivim istinama jest da ih se obradi simbolički, odnosno, kroz fantastične priče. Premda, po definiciji, fantastične priče označavaju imaginarne priče, one mogu pružiti određen način razmišljanja o stvarnosti. Veith smatra da su fantastične priče, poput Lewisovog *Lava*, veoma

djelotvorne u podučavanju moralnosti. Djeca uče o atraktivnostima vrline i odbojnostima zla, ne iz škola, već iz „dobrih“ knjiga u kojima se uživa i istovremeno uči, navijajući za pobjedu virtuoznih heroja. Nadahnuti pričom, djeca oponašaju ponašanje dobrih likova u priči. (Veith, 2005) Moralnost uključuje dvije kategorije djelovanja – vrline i poroke. Kako bismo utvrdili moralnu viziju priče moramo navesti vrline koje priča nudi za odobravanje i poroke koje želi da odbijamo. Vrline koje prepoznamo kroz čitanje *Lava* su uglavnom prijateljstvo, iskrenost, gostoljubivost, hrabrost, velikodušnost, samožrtvovanje i nesebičnost općenito, dok su poroci izdaja, okrutnost prema drugima, pohlepa i sebičnost.

Glavna utjelovljenja vrline i poroka u priči su likovi koji su, naposljetku, moralni primjeri čije ćemo ponašanje kasnije u životu oponašati. Prilikom zadnjeg ulaska kroz ormar, četvero Pevensie djece nađu se pred razrušenom nastambom Gospodina Tumnusa, htijući se vratiti natrag do ormar Lucy ih zaustavlja. „Oh, ali ne možemo! (...) Ne možemo samo tako otići kući, ne nakon ovoga. Jadni je Faun zbog mene dospio u ovu nevolju.“ (Lewis, 2002: 55) Lewis naglašava kako je vrline prijateljstva jača od straha, kao i njihova odgovornost prema Faunu koji je pomogao najmlađoj Lucy. Hrabrost je također jedna od vrline koja se proteže kroz čitavu knjigu. Premda se hrabrost najviše očituje u bitkama, ne smijemo zaboraviti druge važne likove poput Fauna Tumnusa, koji je odlučio postupiti moralno i pomogao Lucy premda je znao da će biti uhićen zbog toga te gospodina i gospođu Dabar, koji su, također, veoma hrabro prihvatili Adamove sinove i Evine kćeri u svoj dom, a zatim ih po snijegu iskrali do Aslana riskirajući vlastiti život. Suptilno, Lewis nam poručuje da ponekad moramo izabrati težu opciju, napraviti čvrste odluke i doći u susret sa svojom moralnom odgovornošću kako bismo učinili dobro. Pričom, dijete uči, stječe znanje, vještine i pozitivne navike. Ona djeluje na funkcionalne sposobnosti, utječe na razvoj psihičkih funkcija kao što su pažnja, pamćenje i mišljenje te razbuktava maštu koja je potrebna djeci za kreativnu igru i rad. Priči je mjesto u školi i u domu jer je ona snažno odgojno sredstvo. Pomoću nje dijete se upoznaje s osnovnim normama ponašanja, raznovrsnim ljudskim karakteristikama i voljnim osobinama. Pozitivni likovi će stvarati ideale kod djece, jer se ona žele identificirati s pozitivnim likom. Djeca kritički osuđuju nebrigu i

nepravdu, a vole pravdu, prijateljstvo i suradnju dobrih likova u pričama. Dobro odabrana priča za mlade oplemenjuje i budi pozitivne emocije. (Peteh i Duš, 1984)

Fantastične priče poput ove, imaju tendenciju da prikazuju unutarnja stanja i ideje eksternim konfliktima dobra i zla. To znači da će sukob obično biti prikazan kao vanjski, što se očituje u borbama s čudovištima, raznim bitkama i viteškim natjecanjima. Imaginarnim sukobima sa zlom, način je kako fantastične priče poučavaju moralu i grade karakter. (Veith, 2005)

10.ZAKLJUČAK

Više od pola stoljeća Clive Staples Lewisov *Lav, Vještica i ormar* klasik je dječje književnosti. Ova prekrasna priča djelo je kroz koje su mnoga djeca otkrila ljubav prema književnosti, probudila svoju maštu i želju za svijetom imaginacije. Premda se *Lav, Vještica i ormar* zbog svoje tematike i jednostavnog vokabulara smatra dječjom knjigom, kako je riječ o djelu bogatom dubljim smislom, ona također može biti i ozbiljno štivo za odrasle koji u priču unose drukčije razumijevanje radnje.

Kao profesor književnosti na Sveučilištu Oxford, Lewis nije dobio potporu svojih prijatelja, kao ni izdavača za objavljivanje priče *Lav, Vještica i ormar*, no unatoč teškim kritikama, knjiga je doživjela trenutni uspjeh i ostala popularna tijekom godina. Lewis je vjerovao da je *Lav* upravo ono što djeci treba. Iako mnogi kritičari krizitiraju kombinaciju različitih mitologija, antropomorfnih životinja, teološkog shvaćanja i komercijalnog Djeda Mraza unutar priče, nedvojbeno je da se svi ti elementi savršeno uklapanju u Lewisovu viziju imaginarnog svijeta Narnije. Clive Staples Lewis smatrao je da je forma bajkovite fantastične priče za djecu odgovarajući oblik za ono što želi reći te je istaknuo potrebu za kreativnom formom pisanja dječjih priča kako bi pojasnio odgovore na neka od temeljnih životnih pitanja. Mnogi se slažu kako je ova knjiga odigrala važnu ulogu u formiranju njihove kršćanske vjere, na način da Lewisovo djelo nije samo privuklo ljude u vjeru, već je i osnažilo postojano vjerovanje kršćana.

No, prvi i najbitniji korak u napretku čitanja mora biti uživanje. Prije nego li shvatimo poruke koje se kriju unutar priče, moramo dopustiti da svojom maštom u potpunosti uđemo u priču. To znači gledati, slušati, predati se i primiti sve ono što nam je C. S. Lewis dao ovom kršćanskom alegorijom. Fantastične priče, poput ove, vježbaju maštu te obogaćuju, oplemenjuju i emocionaliziraju čitatelja i tako sudjeluju u osobnom rastu i razvoju svih onih koji ih čitaju.

11. POPIS LITERATURE

1. Anić, V. (2007). *Rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb: Novi Liber.
2. Alleva, R. (2006, 9. siječnja) *The Chronicles of Narnia: The Lion, the Witch, and the Wardrobe*.
Pribavljeno 20.05.2018., sa
<https://www.commonwealmagazine.org/chronicles-narnia-lion-witch-and-wardrobe>
3. Balta, P. (ur.). (2006). *Vodič kroz Kronike iz Narnije; 100 pitanja i odgovora o Kronikama iz Narnije: Lav, Vještica i ormar*. Split: VERBUM.
4. Beer, G. (1970). *The Romance*. London: Methuen & Co Ltd.
5. Brazier, P. H. (2009). Why Father Christmas Appears in Narnia. U G. Carter (Ur.), *Sehnsucht: The C. S. Lewis Journal* (Vol. 3., str. 61 – 79). Eugene: Wipf and Stock Publishers.
6. Brazier, P. H. (2013). *C. S. Lewis – On the Christ of a Religious Economy: I. Creation and Sub-Creation*. Eugene: PICKWICK Publications.
7. Brown, D. (2005). *Inside Narnia: A Guide to Exploring The Lion, the Witch and the Wardrobe*. Grand Rapids: Baker Books.
8. Chevalier, J. i Gheerbrant, A. (1983). *Rječnik simbola*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
9. Cognac, M. (2002). *Biblijski simboli*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus.
10. Crnković, M., Težak, D. (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti od početka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje.
11. Diklić, Z., Težak, D. i Zalar, I. (1996). *Primjeri iz dječje književnosti*. Zagreb: Divič.
12. Duda, B. i Kaštelan, J. (ur.). (1997). *Biblija: Stari i Novi zavjet*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
13. Duš. M. i Peteh, M. (1984). *Priče za najmlađe*. Zagreb: Školska knjiga.
14. Frye, N. (2000). *Anatomija kritike: Četiri eseja*. Zagreb: Golden marketing.
15. Fuchs, B. (2004). *Romance*. New York: Taylor & Francis Group.

16. Kolanović, M. (2006). Od pripovjedne imaginacije do roda i nacije: Marija Jurić Zagorka u kontekstu žanra romanse. U V. Brešić (Ur.), *Osmišljavanja: Zbornik u čast 80. rođendana akademika Miroslava Šicela*. (str. 307-355). Zagreb: FF press.
17. Lewis, C. S. (1966). *Surprised by Joy*. New York: A Harvest Book.
18. Lewis, C. S. (2001). *Čarobnjakov nećak*. Zagreb: Golden marketing.
19. Lewis, C. S. (2002). *Lav, Vještica i ormar*. Zagreb: Golden marketing.
20. Lewis, C. S. (2003). *Kraljević Kaspijan*. Zagreb: Golden marketing.
21. Lewis, C. S. (1966). *Of Other Worlds: Essays and Stories*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
22. Lewis, C. S. (2003). *Plovidba broda Zorogaza*. Zagreb: Golden marketing.
23. Lučić-Mumlek, K. (2002). *Lektira u razrednoj nastavi: metodički priručnik*. Zagreb: Školska knjiga.
24. Manlove, C. (2003). *From Alice to Harry Potter: Children's Fantasy in England*. Christchurch: Cybereditions Corporation.
25. Ryken, L., Mead, M. L. (2005). *A Readers Guide Trough the Wardrobe: Exploring C. S. Lewis's Classic Story*. Downers Grove: InterVarsity Press.
26. Sammons, M. C. (1979). *A guide through Narnia*. Illinois: Harold Shaw Publishers.
27. Sammons, M. C. (2004). *A guide through Narnia*. Vancouver: Regent Collage Publishing.
28. Sayer, G. (1994). *Jack: A Life of C. S. Lewis*. Wheaton, Illinois: Crossway.
29. Solar, M. (2001). *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
30. Solar, M. (2003). *Povijest svjetske književnosti*. Zagreb: Golden marketing.
31. Veith, G. E. (2005). *The Soul of the Lion, the Witch and the Wardrobe*. Colorado Springs: Victor.